

НУБІП України

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.13- КМР. 1741 "С" 2022.11.21. 08. ПЗ

КОРЖ МАКСИМ ГЕНАДІЙОВИЧ

2023 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК 331.5:631.11

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Декан економічного факультету Завідувач кафедри економіки

Анатолій ДІБРОВА Вікторія БАЙДАЛА
(підпис) (підпис)
" " 2023р. " " 2023р.
МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему

"
Економічна ефективність розвитку галузі скотарства"
Спеціальність 051 – "Економіка"

Освітня програма Економіка підприємства

Орієнтація освітньої програми Освітньо - професійна
Гарант освітньої програми
к.е.н., доцент Тетяна ГУЦУЛ

Керівники кваліфікаційної
магістерської роботи
д.е.н., проф.

Вікторія БАЙДАЛА
(підпис)
Бігалий НАГОРНИЙ
(підпис)

к.е.н., доцент
(науковий ступінь та вчене звання)

Виконав Максим Корж
(підпис)
Київ – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки

д.е.н., проф. Вікторія БАЙДАЛА

2023р

ЗАВДАННЯ

до виконання магістерської кваліфікаційної роботи студенту

Баландюку Дмитру Сергійовичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність 051 – "Економіка"

Освітня програма Економіка підприємства

Орієнтація освітньої програми освітньо - професійна

Тема магістерської роботи: «Економічна ефективність розвитку галузі скотарства»

Затверджена наказом ректора НУБіП України від "21" 11. 2022 р. №1741 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру 2023.11.05

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: звітність сільськогосподарських підприємств

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи:

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні питання економічної ефективності розвитку галузі тваринництва
2. Аналіз стану та розвитку галузі скотарства
3. Формування напрямів ефективного розвитку галузі скотарства на перспективу

Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки, схеми

Дата видачі завдання "21" листопада 2022 р.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

Вікторія БАЙДАЛА

Віталій НАГОРНИЙ

Завдання прийняв до виконання

Максим КОРЖ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи організації та підвищення економічної ефективності розвитку скотарства.....	7
1.1. Основні аспекти розвитку тваринництва.....	7
1.2. Суть наукової організації та ефективність виробництва продукції скотарства.....	10
1.3. Методичні підходи до оцінки економічної ефективності виробництва продукції тваринництва.....	19
РОЗДІЛ 2. Організація та економічна ефективність виробництва яловичини у досліджуваному господарстві.....	26
2.1. Біокліматичні та економічні умови розвитку виробництва м'яса великої рогатої худоби.....	26
2.2. Структура та спеціалізація скотарства та рівень виробництва яловичини.....	32
2.3. Економічна ефективність виробництва м'яса великої рогатої худоби та фактори її формування.....	42
РОЗДІЛ 3. Удосконалення організації виробництва продукції скотарства та шляхи покращення економічного стану.....	48
3.1. Удосконалення організації виробництва скотарства та кормової бази.....	48
3.2. Оперативне визначення нормативної собівартості як мінімально - допустимої ціни реалізації продукції.....	53
3.3. Економічна ефективність виробництва продукції скотарства на перспективу.....	56
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	63

НУБІП України

ВСТУП

Ринкове трансформування економіки України направлене на забезпечення нової якості економічного зростання, підвищення рівня продовольчого забезпечення населення, який значною мірою залежить від розвитку скотарства. Актуальність проблеми підвищення ефективності виробництва яловичини обумовлюється кількома чинниками: об'єктивними потребами людей в споживанні м'ясних продуктів, забезпечення харчової і легкої промисловості сировиною, важливістю розвитку скотарства для сільськогосподарських підприємств як стабільного джерела надходження коштів та розширеного відтворення галузі, створення експортного потенціалу у м'ясному підкомплексі АПК.

Реформування аграрної сфери економіки у напрямку розвитку ринкових відносин вимагає зосередження уваги не лише навколо процесів становлення ефективного власника і створення адекватних ринку господарських формувань, а і системної реалізації заходів, направлених на вихід з кризи та ефективне функціонування вітчизняного ринку продовольства. Тому виникає необхідність проведення досліджень, які охоплюють проблеми виробництва та реалізації окремих видів продукції, зокрема яловичини.

Сучасний стан скотарства в Україні характеризується спадом. У 2021 р. поголів'я великої рогатої худоби скоротилося порівняно з 2010 р. на 17%, а в господарствах суспільного сектора – майже вдвічі, тоді як у приватному секторі його кількість збільшилась на 11,4%. Зниження продуктивності великої рогатої худоби м'ясного контингенту на тлі різкого зменшення її поголів'я призвело до суттєвого скорочення обсягів виробництва яловичини за цей період на 45%. За таких умов значно знизилися показники економічної ефективності, а з 2021 р. виробництво яловичини стало збитковим.

Причинами кризової ситуації при вирощуванні та відгодівлі великої рогатої худоби на м'ясо, як і у тваринництві взагалі, є відсутність економічної зацікавленості виробників здебільшого через низькі закупівельні ціни на живу

масу, значне зниження купівельної спроможності населення, різке погіршення забезпеченості господарств матеріально-технічними ресурсами, зниження трудової активності працівників та технологічної дисципліни на фермах, послаблення державного регулювання розвитку галузі.

Тому за умов переходу до ринку і докорінної зміни виробничих відносин в аграрному секторі економіки України, стає актуальним обґрунтування напрямів збільшення виробництва яловичини та пошуку шляхів підвищення його економічної ефективності в контексті формування ринку м'яса. Така ситуація зумовлює необхідність зосередження уваги на наукових дослідженнях з вирішення низки питань функціонування м'ясопродуктивного виробництва в ринковому середовищі.

Основні завданнями даної магістерської роботи

- розкрити основні аспекти розвитку тваринництва;
- розглянути методичні підходи до оцінки економічної ефективності виробництва продукції тваринництва;
- провести огляд підходів до наукової організації та ефективності виробництва продукції скотарства;
- проаналізувати рівень ресурсного забезпечення підприємства;
- провести оцінку економічної ефективності виробничої діяльності досліджуваного господарства;
- розробити напрями підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства на перспективу.

Об'єктом дослідження і написання магістерської роботи взято з ПАФ „Єрчки” Попільнянського району, с. Яблунівки.

Завдання які були постановлені в цій роботі, є дослідження економічної ефективності та організації виробництва на підприємстві, що спеціалізується на виробництві яловичини.

Джерелами інформації при цьому були нормативні документи, річні звіти господарства, первинна бухгалтерська звітність, літературні джерела, дані та періодичні видання.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЯЛОВИЧНИНИ

1.1. Основні аспекти розвитку тваринництва

Розведення сільськогосподарських тварин є важливою галуззю сільського господарства, яка забезпечує продукцію м'яса, молока, яєць, шерсті та інших продуктів тваринництва. Цей процес вимагає знань, досвіду і дбайливого догляду за тваринами. Ось деякі основні аспекти розведення сільськогосподарських тварин:

1. **Вибір породи:** Важливо вибрати породу тварин, яка відповідає вашим цілям і умовам господарства. Різні породи мають різні характеристики, такі як врожайність, вміст жиру, темперамент і стійкість до хвороб.

2. **Селекція та генетика:** Вдосконалення генофонду тварин може підвищити продуктивність стада. Селекція включає в себе вибір та спарювання тварин з найкращими генетичними характеристиками.

3. **Розведення:** Розведення може відбуватися шляхом природного спарювання або штучного осіменіння. У деяких випадках може використовуватися інвітрофертилізація.

4. **Догляд за тваринами:** Важливо забезпечувати правильний догляд за тваринами, включаючи годівлю, пиття, ветеринарний догляд і утримання в гігієнічних умовах.

5. **Відгодівля молодняка:** Молодняк потребує особливої уваги та раціону. Він повинен отримувати відповідну годівлю та догляд, щоб вирости здоровим та продуктивним.

6. **Контроль репродукції:** Контроль репродукції, такий як годування, осіменіння і відділення статевих тварин, може бути важливим для досягнення певних цілей у розведенні.

7. **Ветеринарний догляд:** Регулярний ветеринарний догляд і вакцинація тварин є важливими для попередження виникнення хвороб та збереження здоров'я стада.

8. Господарське управління: Ефективне господарське управління, включаючи фінансове планування, також є важливим аспектом розведення сільськогосподарських тварин.

Розведення сільськогосподарських тварин може бути досить складним і вимагає відповідального підходу. Процес розведення може різнитися в залежності від виду тварин, типу господарства і цілей фермера.

Скотарство - це одна з основних галузей тваринництва, яка спеціалізується на вирощуванні та утриманні худоби для отримання різних продуктів, таких як м'ясо, молоко, шкіра та інші тваринні продукти. Воно є важливою складовою сільськогосподарського сектору економіки багатьох країн і відіграє важливу роль у забезпеченні харчової безпеки та виробництві продуктів тваринного походження для споживачів.

Головні види скотарства включають:

1. М'ясне скотарство: Основна мета цього виду скотарства - вирощування худоби для отримання м'яса. Сюди входять корови, телята, свині, барани, кози та інші тварини, призначені для забою.

2. Молочне скотарство: У цьому виді скотарства головною продукцією є молоко. Скотарі вирощують молочну худобу, таку як корови, кози та вівці, для отримання молока, яке використовується для приготування молочних продуктів, наприклад, молока, сиру, йогурту тощо.

3. Комбіноване скотарство: Деякі ферми спеціалізуються на вирощуванні як м'ясної, так і молочної худоби. Це дозволяє максимізувати використання тварин та різноманітність продукції.

4. Вівчарство: Цей вид скотарства включає в себе вирощування вівці для отримання вовни, м'яса та інших продуктів, таких як шкіра.

Скотарство може бути організоване як великомасштабне сільське господарство, так і малі ферми, залежно від регіону, доступних ресурсів та цілей господарюючого. Воно важливе для вирішення проблем харчової безпеки та становить значущий внесок у глобальний харчовий ланцюг.

Скотарство в Україні має свої особливості, які визначаються історичними, географічними та економічними умовами країни. Україна має велику територію з різними кліматичними умовами, що сприяє

різноманітності вирощуваних видів тварин. Наприклад, в українських степах розповсюджене вирощування яловичини, тоді як в південних регіонах розвинене молочне скотарство. В останні роки в Україні спостерігається тенденція до збільшення виробництва м'яса, зокрема яловичини і свинини. З цією метою проводяться програми з розвитку та покращення генетики худоби.

Україна є однією з країн, які виробляють велику кількість молока. Молочна промисловість постійно розвивається, і виробництво молочних продуктів, таких як сир і йогурти, популярно в країні. Україна активно експортує м'ясо та молоко на зовнішні ринки, особливо в країни СНД і Європейського Союзу.

Одночасно країна імпортує певні види продуктів, такі як велика рогата худоба, щоб задовольнити внутрішні потреби. Україна має різноманітний спектр господарських підприємств, від великих сільськогосподарських компаній до невеликих сімейних ферм. Фермерське господарство є важливою складовою галузі, особливо у вирощуванні м'яса і молока. Скотарство в Україні також

стикається з викликами, такими як боротьба з заразними хворобами, підвищення якості продукції, забезпечення доступу до ринків збуту та питаннями ефективності виробництва. Збалансоване використання природних ресурсів та добайливе ставлення до навколишнього середовища важливі для збереження сталості скотарства в Україні.

Ці особливості визначають специфіку розвитку та функціонування скотарства в Україні і впливають на економіку та життя сільських господарств країни.

НУБІП України

1.2. Суть наукової організації та ефективність виробництва продукції скотарства

Економічні зв'язки забезпечують потік продукції від виробників до споживачів, з одного боку, з багатостороннім обміном між виробниками та споживачами. Цей процес обміну визначається суспільним поділом праці, який, з одного боку, розмежовує види виробничо-трудової діяльності, а з іншого – встановлює між ними стійкі функціональні зв'язки. Перший розвинувся в економічне відокремлення та в права управління кожним виробником, що сформувало економічну основу основної частини ринкової економіки. Друга модифікація — процес еквівалентного обміну через купівлю-продаж товарів. Завдяки економічним передумовам прості виробники перетворюються на суб'єктів ринкових відносин, а продукція стає товаром. Виробники самостійно організують виробництво і збут продукції, відшкодовують витрати, розширюють і вдосконалюють виробництво. Процес обміну в умовах товарно-грошових відносин набуває форми ринкових відносин.

Основними складовими ефективності виробництва яловичини є природно-біологічний потенціал, тобто кормові ресурси, відтворювальні якості тварин, гібридна сила та основа підвищення продуктивності тварин, організаційно-технічні умови, особливості форм господарювання, годівля, годівля, системи годівлі, рівень механізації, трудоміткість процесу, структура виробництва та ін., сприяють зниженню матеріаломісткості, збільшенню норм годівлі худоби, збільшенню середньоденного доходу, зниженню витрат на господарювання, соціально-економічні фактори - створення ефективних господарів, умов праці та побуту, рівні класифікації працівників, матеріали праці. Прогресивні системи стимулювання та мотивації, які разом із механізацією забезпечують високий рівень продуктивності праці, раціональне використання ресурсів.

Перелічені чинники є важливими внутрішніми резервами, реалізація яких дозволить підвищити ефективність праці та виробництво продукції без залучення додаткових ресурсів, а лише зусиллями підприємства. Основною підстави підвищення економіки виробництва яловичини є вдосконалення процесів

первинного суб'єкта – тварини. Це пов'язано з розв'язанням ряду завдань: по-перше, підвищення відтворної функції худоби, тобто одержання більшої кількості телят на 100 корів і телиць, по-друге, покращення якості м'яса та відгодівельних якостей бригади, тобто молодняк росте швидко і середньодобово. Приріст ваги високий, віддача корму висока, певної якості можна досягти за короткий час.

Комплексне дослідження відтворювальної та відгодівельної продуктивності худоби стає можливим при забезпеченні тварин кормами, що забезпечують усі необхідні організму поживні речовини. Виробництво яловичини в основному базується на використанні дешевих натуральних рослинних кормів. Проте корми, отримані з природних сіножатей і пасовищ, навіть з урахуванням побічної продукції рослинництва, не забезпечують повноцінної поживності. Великі площі сіножатів і пасовищ у господарстві лише створюють необхідні умови для організації потужної кормової бази на основі

посадження природного наземного кормовиробництва та польового кормовиробництва. Використовуючи різноманітні кормові джерела та закупаючи корми для спеціалізованих комплексів, можна створити необхідні кормові ресурси для розвитку виробництва яловичини.

Про рівень економічної ефективності виробництва можна повною мірою судити лише після реалізації товару. Отже, ринок є кінцевою стадією відтворювального процесу будь-якого виробництва, у тому числі й тваринництва. Реалізація худоби на м'ясо відбувається як на сільськогосподарських ринках (реалізується як сировина для переробки), так і на продовольчих ринках (реалізується як м'ясо). Ринки належать до найскладніших ринкових систем, коли йдеться про забезпечення населення продовольством. Він охоплює сферу товарного обігу практично в усіх галузях народного господарства і значною мірою визначається поглибленням поділу праці в Україні. Складовою частиною ринку є ринок м'яса.

Ринок м'яса – це система економічних відносин між виробниками сировини і кінцевої продукції, придатної для споживання, за якої власність на товари, характерні для цього ринку, досягається шляхом купівлі-продажу. Це

означає, що ринок м'яса, заснований на процесі обміну, який також включає виробництво, розподіл і споживання, не тільки має прямий вплив процесу відтворення, але також має зворотний вплив процесу відтворення, тобто має здатність до саморегуляції. налаштувати.

Ринок яловичини в основному складається з двох сегментів: перший - це продаж свіжої яловичини та телятини, включаючи ринкову та роздрібну торгівлю; Друге - продаж яловичини як сировини для м'ясопереробних підприємств. Ці сегменти ринку дуже різноманітні. Якщо перше можна віднести до конкурентних ринків, то друге є невід'ємною частиною ринкової системи з монополіями та монопольною владою.

На висококонкурентному ринку яловичини ціни формуються на перетині попиту та пропозиції. Відмінною рисою ринків монополістичної конкуренції є різна сила носіїв попиту та носіїв пропозиції. Сільськогосподарські виробники, які вирощують худобу, мають меншу ринкову силу, ніж покупці їхньої продукції - переробні компанії-еквайри. Така ситуація впливає на процес формування ціни. У більшості випадків первинні виробники реагують на концентрований попит з боку переробників. Тому їх цікавить велика кількість інформації. Виробники сільськогосподарської продукції мають більш складне становище на ринку, тим більше, що вони розосереджені в районах концентрації покупців.

Важливу роль у підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва відіграє інтеграція. Однак сьогодні сільське господарство та переробна промисловість фактично працюють окремо. Реформа відносин власності не зробила виробників реальними власниками частини майна переробних підприємств, не кажучи вже про контрольні права. У результаті приватизації підприємства м'ясопереробної промисловості були перетворені у відкриті акціонерні товариства, але частка сільськогосподарських товаровиробників була невеликою, переважно в межах 11-25%.

У реалізаційній ціні готової продукції продовжувалося зниження питомої ваги сільськогосподарської сировини та підвищення питомої ваги переробної промисловості. Можливе розширене відтворення виробництва яловичини за

рахунок збільшення поголів'я худоби та продуктивності м'яса. Тільки на основі інтенсивної відгодівлі молодняку можна підвищити ефективність виробництва, повніше використати енергію росту молодняку, прискорити оборотність фондів, покращити використання тваринницьких приміщень. Крім того, при інтенсивному вирощуванні молодняку витрачається менше кормів на збільшення живої маси порівняно з дорослою худобою.

Проте потенційна здатність молодняку великої рогатої худоби до підвищення м'ясної продуктивності (їх біологічний пік інтенсивного росту знаходиться в межах 1600-2000 г/добу) недостатньо використана, особливо на фермах державного сектору. На дослідному господарстві середньодобові прирости ваги за останні роки не перевищували 250-300 г. За такого рівня продуктивності для досягнення високих кондицій живої маси худобу необхідно вирощувати 3,5-4 роки.

У нових економічних умовах значення інтенсифікації є дуже важливим.

Результатом інтенсифікації є отримання молодняку з високою живою масою і вгодованістю. Це впливає на результат забою. Забійність молодняку високої вгодованості становить 49,6%, середня – 46,3%, що нижче середньої – 43,6%, нежирного м'яса – 39,2%, тобто при отриманні невгодованих тварин необгрунтоване транспортування, переробка сирого м'яса тощо. Собівартість матеріалу, що вказується на цінові диференціали та впливає на рентабельність вирощування м'ясної худоби. Щодо виробництва яловичини, то прогнози вчених на майбутнє зводяться до наступного: молочна худоба найкраще утримується в степових і лісостепових районах, м'ясна – на Поліссі.

Виробництво яловичини має розподілятися в усіх природно-кліматичних зонах у таких пропорціях: Степ – 33,4%, Лісостеп – 38,2%, Полісся – 28,6%. Виробництво яловичини на душу населення в 2021 році має становити відповідно 28, 42 і 53 кілограми при середньому по країні 38 кілограмів.

На наш погляд, така зональна спеціалізація пов'язана із залежністю відгодівлі від наявної кормової бази. З цих позицій Степова та лісостепова зони України є найбільш вірогідними для використання кормів для тварин, крім того, тут зосереджені найбільші промислові центри, великотоннажні

переробні підприємства, які сприяють одночасній переробці та споживанню продукції на місцевому рівні, а в Поліській зоні знаходяться найпродуктивніші пасовища, які сприяють значному збільшенню виробництва м'ясних продуктів на трав'яних кормах. Характеристики кормової бази в подальшому можуть послужити основною зональною спеціалізацією виробництва м'яса великої рогатої худоби в Україні.

З прийняттям відповідних законодавчих актів вільна купівля-продаж землі в починає викликати питання, що стосуються кількісного та якісного представлення кормової площі. Оскільки кормова площа включає ділянки орної землі, пасовища та сінокоси з різними цінами, навіть якщо прибуток з 1 га кормової площі однаковий, економічна ефективність однакова. Тому, на думку багатьох авторів, багатообіцяючим показником економічної ефективності виробництва яловичини за різними технологіями повинен бути валовий дохід і великий прибуток на 1000 грн. Вартість площі подачі. В умовах розвинутого ринку землі це передбачає об'єктивну оцінку результатів господарської діяльності та виявлення конкурентоспроможних технологій не тільки в 1 галузі тваринництва, але і в різних галузях сільського господарства.

Останнім часом вирішення проблеми підвищення економічної ефективності виробництва яловичини набуло таких рис, як часткове виведення машин і механізмів з технологічних процесів, інноваційний напрямок агропромислового комплексу. У цьому контексті Трамп в.с. пропонує виключити з технології виробництва яловичини такі процеси, як щоденна багаторазова транспортування і роздача кормів, Прибирання приміщень, індивідуальне обслуговування тварин шляхом годування тварин з вільним підходом до всіх видів кормів.

Використання потенціалу продуктивності великої рогатої худоби, який значно знижує питому вагу силосу, сіна, сінажу і пасовищних кормів, дозволить значно заощадити на прибутку від експлуатації такої кількості типових основних засобів і ефективно використовувати земельні ресурси. В Україні певна кількість енергії вже споживається при виробництві

конкурентоспроможної продукції, тому логічно припустити, що збільшення виробництва конкурентоспроможної продукції буде відбуватися більш високими темпами, ніж витрати енергії на неї. Оскільки на корми припадає близько 50% всіх енерговитрат при вирощуванні і відгодівлі худоби, основним напрямком їх зниження є використання енергозберігаючих технологій виробництва, приготування і використання кормів. Тому в ситуації енергетичної кризи в Україні не варто поспішати з різкими змінами породного складу великої рогатої худоби. Зниження енерговитрат на виробництво м'ясопродуктів відбувається за рахунок збільшення теплоізоляційної здатності будівель і споруд.

Згідно з дослідженням вчених VIESG, взимку витрати тепла від приміщення для утримання великої рогатої худоби через технології виготовлення вікон і дверей і кількості поганої теплоізоляції досягають 25-30%. Покриття такого теплового дефіциту призводить до збільшення витрати електроенергії і палива, перевитрати сировини. Забезпечення стабільного доходу сільгосп підприємств при реалізації продукції є основою стабільного збільшення обсягів виробництва, і в цілому основою виробництва продукції (рис. 1).

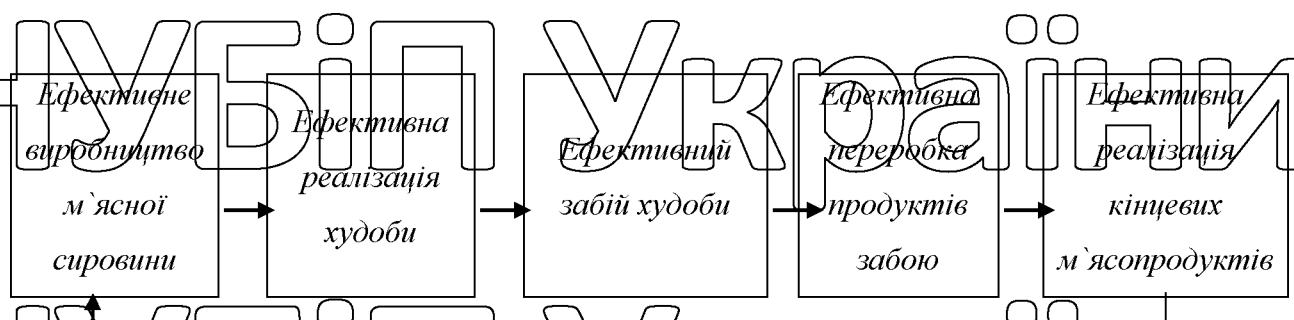

Рис. 1. Стадія просування м'ясної сировини, м'яса і м'ясопродукції від виробника до кінцевого споживача на ефективно функціонуючому ринку

Скотарство є основною галуззю тваринництва, що забезпечує населення сировиною для виробництва основних продуктів харчування, таких як молоко, м'ясо і харчова промисловість - молочнокислих продуктів, вершкового масла, сиру, яловичини і телятини. Тваринництво також є

постачальником шкіряної сировини для легкої промисловості, особливо для виробництва важкої шкіри. Серед продуктів тваринного походження перше місце в раціоні людей належить продуктам скотарства: молоко, молочні продукти і яловичина складають близько 40% харчової цінності раціону людини.

За даними Інституту харчування, річна норма споживання в середньому на душу населення молока і молочних продуктів в Україні становить 380 кг (у перерахунку на молоко), м'яса – 36 кг, у тому числі 80 кг яловичини і телятини. У продуктах тваринництва населення споживає більше 2/3 тваринного білка, з яких близько 50% припадає на молоко. У 2021 році на душу населення було вироблено 274 одиниці молока і 39 кг м'яса (в забійній вазі), включаючи яловичину і телятину – 18 кг, молоко і молочні продукти споживалися в молоці – 356 кг, м'ясо і м'ясопродукти споживалися в м'ясі.

Основним напрямком збільшення ресурсів молока і м'яса є збільшення удою від корів на 700-800 кг і збільшення виробництва м'яса з розрахунку на 1 умовну голову на 30-40%. Система розуміється як комплекс тваринницьких технічних і організаційно-економічних заходів, спрямованих на розведення худоби, поліпшення племінних якостей, підвищення продуктивності, збільшення випуску продукції, зниження витрат, підвищення продуктивності праці і рентабельності.

Основними елементами системи тваринництва є утримання поголів'я; організація кормової бази і годування тварин; племінна справа і розведення стада; матеріально-технічні засоби і організація праці; ветеринарні заходи і так далі.

Таким чином, стабільна пасовищна система розведення великої рогатої худоби найбільш поширена в регіонах Полісся і Карпат, а стійлова система - в лісостеповій і степовій зоні, з розвитком спеціалізації і концентрації тваринництва – цілий рік, посиленням кормовиробництва, за рахунок стабільної пасовищної системи, з одночасним вдосконалення племінної справи і розведення стада, впровадження комплексної механізації та

автоматизації ферм, інтенсивних технологій, наукової організації праці.

Облаштування ферм великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах здійснюється відповідно до запланованого проєкту

економічного центру з урахуванням перспектив розвитку фермерських

господарств. Тому облаштування ферми необхідно пов'язати з

транспортуванням кормів і сівозміною, щоб знизити транспортні витрати на

експорт добрив. Визначаючи концентрацію виробництва молока і м'яса по

господарських одиницях, необхідно створити умови для раціонального

використання землі та інших засобів виробництва, що становлять

виробничий процес трудових ресурсів. Важливо враховувати наявність

капітальних об'єктів, віддаленість відповідних секторів економіки від

підприємств харчової промисловості, побічні продукти яких можуть бути

ефективно використані для розведення великої рогатої худоби.

Економічна ефективність будь-якої системи розведення великої рогатої

худоби вимірюється шляхом порівняння середньорічної поголів'я тварин і

рівня виробництва, продуктивності праці, окупності кормів, собівартості і

рентабельності виробництва в тому ж розрахунку, що і річна собівартість

продукції в тваринництві на основі показників капіталомісткості, 1 га землі.

Досягнення науково-технічної бази, зміцнення передового досвіду,

матеріалів і технологічних процесів, а також впровадження заглиблюється

спеціалізації і концентрації виробництва в тваринництві зажадали

послідовного переведення всіх галузей на інтенсивний шлях розвитку.

Зміцнення включає в себе створення системи, заснованої на виробництві

інтенсивних технологій, спрямованих на підвищення продуктивності

тваринництва, більш раціональне використання виробничих ресурсів,

підвищення продуктивності праці, поліпшення якості і зниження витрат

виробництва.

Організаційні заходи з розведення основного поголів'я великої рогатої

худоби повинні бути спрямовані на його поліпшення шляхом заміни

молодняку непродуктивної худоби продуктивною родою. Процес

розведення стад здійснюється цілеспрямовано відповідно до систематичних та економічних установок, які в кінцевому підсумку забезпечують найвищу ефективність виробництва. При формуванні основного поголів'я враховуються методи його утримання, дотримання потенціалу і продуктивності за допомогою промислових технологій – запрограмованих систем механічного доїння, стійкість до хвороб і екстремальних умов навколишнього середовища.

Розведення стад великої рогатої худоби на сільськогосподарських підприємствах здійснюється в основному за рахунок вирощування власного ремонтного молодняку. Процес регенерації повинен забезпечити необхідну кількість поголів'я, його структуру і продуктивність в залежності від майбутнього обсягу виробництва і спеціалізації галузі, а також поліпшити племінні якості тварин. Він формується за рахунок певної кількості телят від племінної худоби. Решту тварин з групи ремонтного молодняку відгодюють на м'ясо. Молодняк повинен бути придатний для машинного доїння і годування, стійкий до хвороб і стресів і здатний до розмноження.

При відгодівлі великої рогатої худоби в індустріальних парках, які освоїли складні механізовані форми і інтенсивні прийоми, середній приріст живої маси тварин за 1 добу вище на 74-75%, продуктивність праці в 3,5-4 рази, а витрати кормів на виробництво в розрахунку на 1 кг живої маси складають 32% і 27% менше. У сільському господарстві використовуються 3 методи розведення молодняку тварин. У той же час вони втрачають 7-10% свого річного виробництва молока. Замінники цільного молока використовуються для напування ремонтного молодняку тварин. Даний спосіб годування використовується при розведенні м'ясних і молочних корів. У той же час телят годують без відлучення від грудей лактуючих корів. До 6-місячного віку телят містять групами по 30-40 голів.

1.3. Методичні підходи до оцінки економічної ефективності виробництва продукції тваринництва

У процесі виробництва молока ефективність інтенсифікації характеризує використання системи ресурсних, економічних, організаційних, науково-технічних, соціальних та інших умов функціонування продуктивних сил і виробничих відносин порівняно з іншими галузями. Найбільше вона пов'язана з особливостями ведення галузі та використання землі. Складність і багатогранність категорії економічної ефективності інтенсифікації у досліджуваній галузі не дає змоги повною мірою використовувати лише один показник. На наше переконання, економічну ефективність молочного скотарства необхідно розглядати з позицій інтенсифікації виробництва та розширеного втворення, подолання коливань обсягів у виробництві продукції впродовж року.

Відповідно до принципів системного підходу показники економічної ефективності мають відображати процес виробництва й обміну, а також кругообіг капіталу та складатися з елементів, які характеризують: наявність і використання природних ресурсів, вкладення капіталу у виробничий процес, використання виробничого потенціалу й одержання продукції, її розподіл, обмін і споживання. У цьому разі забезпечується цілісність системи показників, які враховують взаємозв'язки факторів, що впливають на виробництво, переробку й реалізацію продукції галузі. Поділяємо думку науковців, що при дослідженні ефективності інтенсифікації молочного скотарства слід керуватися тим, що вона є складною, багатоцільовою, відкритою системою, яка складається із функціональних та організаційних підсистем. Функціональна підсистема (технологічна, соціальна, економічна, екологічна) характеризує зміст молочного виробництва, а організаційна — форму їх прояву [1].

Показники економічної ефективності мають враховувати всю сукупність факторів виробництва й обміну, відобразити кінцевий ефект, досягнутий за певний проміжок часу. Водночас, яким би важливим не був

ефект, він не характеризує ціну ресурсів, за якої його одержали, або один і той же результат може бути одержаний різними способами, з різним рівнем використання виробничого потенціалу. Тому, крім урахування величини ефекту (результату), який забезпечують фактори інтенсифікації, важливо знати соціально-економічну й екологічну ефективність цих заходів.

Економічну ефективність інтенсифікації молочного скотарства доцільно розглядати з позиції: перше — системи факторів інтенсифікації, які впливають на розвиток галузі; друге — одержання результату на основі раціонального використання виробничого потенціалу; третє — максимізації віддачі вкладеного капіталу та мінімізації негативного впливу виробничої діяльності на навколишнє природне середовище; забезпечення відповідних умов проживання сільського населення й забезпечення науково обґрунтованих норм споживання молока та молочної продукції.

У процесі аналізу ефективності інтенсифікації молочного скотарства важливо, щоб вибір системи показників найбільш повно характеризував рівень інтенсивності виробничої діяльності, результат інтенсифікації, а також економічну, екологічну та соціальну її ефективність. Отже, при оцінюванні економічної ефективності інтенсифікації слід враховувати найбільш раціональне використання виробничих ресурсів в умовах багатоукладної економіки та ринку. Стосовно цієї позиції заслуговують на увагу методологічні та методичні підходи до оцінки ефективності інтенсифікації сільського господарства, запропоновані у працях Андрійчука В.Г. та багатьох інших [2].

При проведенні аналізу й комплексної оцінки ефективності інтенсивних технологій виробництва продуктів тваринництва необхідно враховувати, що основним засобом виробництва й предметом праці в цій галузі є продуктивна тварина, яка своїми особливостями визначає раціональність і рівень ефективності будь якого виробничо-управлінського рішення, а також і кінцевий результат виробництва. Для оцінки рівня ефективності інтенсифікації у тваринництві прийнято використовувати такі

показники: рівень продуктивності тварин; частка високопородних тварин у загальному поголів'ї; витрата кормів на одиницю продукції; сукупні витрати тваринництва на 1 умовну голову; вартість виробничих фондів тваринництва у розрахунку на 1 умовну голову; величина поточних виробничих витрати тваринництва на 1 умовну голову або 1 голову основного стада; продуктивність праці (трудомісткість); рівень механізації виробничих процесів у тваринництві; собівартість одиниці продукції; сума прибутку від застосування інтенсивних технологій; рівень рентабельності виробництва тваринницької продукції.

Інтенсифікація виробництва молока, на думку деяких авторів, має передбачати високий генетичний потенціал продуктивності корів, які є здатними до використання в умовах інтенсивної машинної технології; інтенсивне кормовиробництво, яке сприяє повноцінній збалансованій годівлі продуктивних тварин на рівні, що забезпечує плановану величину надоїв; організацію відтворення й комплектування дійного стада первістками, перевіреними за продуктивністю батьків, щоб підтримати удій на запланованому високому рівні й забезпечувати його подальше зростання; застосування на фермах і комплексах прогресивних способів утримання тварин, засобів комплексної механізації й автоматизації раціональної технології виробництва; виконання комплексу ветеринарно санітарних заходів, що забезпечують профілактику захворювань тварин; освоєння ефективних форм і методів організації праці, способів оплати за кінцевим результатом з урахуванням фактичного трудового внеску кожного працівника [3].

Погоджуємося з думкою авторів, що всі перелічені вище елементи є характерними для процесу інтенсифікації в галузі скотарства. Ця система була узагальнена нами з урахуванням економічних показників та визначено головні із них. Показники, що характеризують ефективність інтенсифікації у тваринництві, дають уяву про те, які умови визначають економічну ефективність технологічних управлінських рішень з позиції їх матеріальної

виправданості. Наприклад, як один із показників нами виділено організацію, селекційно-племінний рівень зоотехнічної роботи в молочному скотарстві, яка, на наш погляд, забезпечить поліпшення породного складу стада з підвищенням генетичного потенціалу продуктивності тварин, відповідність тварин стандартам породи, придатність до вимог машинних технологій.

При цьому економічним відображенням цього показника є ріст валової й товарної продукції; високий рівень фондівдлачі та ін. Ще одним показником у цій системі може бути запровадження на підприємстві прогресивних форм і способів організації й оплати праці працівників тваринництва з урахуванням кінцевих результатів виробництва, якості продукції, коефіцієнта трудової участі кожного працівника. Своє економічне відображення він повинен знайти в зростанні виробництва продукції на 1 працюючого в господарстві; зниженні витрат на зарплату з розрахунку на 1 ц продукції; підвищення продуктивності праці темпами, що випереджають ріст зарплати. Оцінювання ефективності управлінських виробничих рішень, що застосовуються на фермах різних розмірів в умовах інтенсифікації галузі, теж має певні особливості.

Концентрація виробництва молока на великих фермах і комплексах дозволяє раціонально використовувати засоби механізації й автоматизації, застосовувати їх для скорочення витрат робочого часу й праці, поліпшення умов виконання технологічних операцій. На великих фермах при застосуванні інтенсивних машинних технологій, як правило, вищою є окупність витрат на технічні засоби, обладнання й будівництво. Проте на фермах невеликого розміру можна раціональніше використовувати природні кормові угіддя, забезпечувати вискоєфективне виробництво молока на основі дешевих грубих і соковитих кормів. Невеликі підприємства можуть швидко відреагувати на потреби ринку, змінити технологію або вид продукції, яка випускається, що є складним завданням для великих підприємств. Економічна ефективність показує кінцевий, корисний ефект від застосування засобів виробництва й живої праці, віддачу сукупних вкладень,

відповідність існуючої системи управління виробництвом. Економічна ефективність інтенсифікації — це відношення отриманого результату (ефекту від застосування інтенсивних технологій) до витрат на його досягнення. Розширене відтворення за інтенсивної технології можливо лише у разі перевищення додаткового ефекту порівняно з додатковими витратами.

Для швидкої оцінки процесу інтенсифікації можна застосовувати такі показники: вихід валової продукції, валового й чистого доходу з розрахунку на 1 грн. сукупних витрат, 1 га земельної площі, 1 грн. основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення, 1 грн. виробничих витрат на 1 працівника або 1 люд./год; урожайність сільськогосподарських культур; продуктивність тварин; собівартість одиниці продукції; рівень рентабельності. Вважаємо, що найбільш доцільним підходом при визначенні економічної ефективності молочного скотарства є методика, запропонована професором В.П. Мертенсом, яка дає змогу провести аналіз у певній послідовності та дослідити її всебічно [4].

За цієї методикою процес визначення економічної ефективності інтенсифікації молочного скотарства повинен здійснюватися у такій послідовності. На першому етапі визначаються показники рівня інтенсивності — сукупні затрати уречовленої та живої праці (витрати виробництва) на 1 голову худоби, сума вартості основних виробничих засобів і поточних виробничих витрат (без амортизації) на 1 голову худоби, сума основних засобів виробництва у розрахунку на одиницю об'єкта інтенсифікації. Для вивчення впливу окремих факторів виробництва на вихід продукції доцільно обчислювати також натуральні рівня інтенсивності, а саме: кількість мінеральних та органічних добрив, складової електроенергії на виробничі потреби у кВт/год з розрахунку на 1 голову худоби. Показниками рівня інтенсивності можуть бути: щільність поголів'я на 10 га с.г. угідь; структура та породний склад стада тощо.

До показників рівня інтенсивності відносять також затрати праці в людино-днях із розрахунку на голову худоби. Отже, визначення рівня

інтенсивності — це перший етап в аналізі інтенсифікації молочного скотарства. Зміна рівня інтенсивності безпосередньо пов'язана із виходом продукції, обсяг якої при незмінному поголів'ї корів можна збільшити не лише через зростання сукупних затрат уречевленої та живої праці, а й запровадження інноваційних технологій та раціонального використання ресурсного потенціалу. На другому етапі розраховуються результативні показники інтенсифікації — середньорічний удій, виробництво молока на 100 га сільськогосподарських угідь, які зростають із підвищенням рівня інтенсивності. На третьому етапі розраховуються показники ефективності інтенсифікації виробництва молока — виробництво молока на 1 люд./год, на середньорічного працівника, затрати праці в людино-годинах на одиницю продукції, собівартість одиниці продукції, рентабельність виробництва молока.

Узагальнюючим показником економічної ефективності інтенсифікації молочного скотарства є окупність витрат. Слід зазначити, що показники інтенсивності тваринництва є водночас факторами й об'єктами інтенсифікації. З погляду сільськогосподарського виробництва ця галузь є опосередкованим чинником його інтенсифікації. Тварини споживають непридатні в їжу людини рослини й відходи рільництва, які перетворюються у важливі продукти харчування і забезпечують підвищення родючості землі. До такого результату приводить й використання органічних добрив, що одержують від тварин. На це у сукупності спрямовані додаткові вкладення у тваринництво, але водночас інтенсифікація галузі має відособлений зміст.

Відповідно до цього показники інтенсифікації молочного скотарства мають неоднозначне значення. Одні з них характеризують інтенсивність усього сільського господарства, інші — інтенсивність лише тваринництва.

До перших належить щільність поголів'я худоби, до других — сума основних засобів і поточних витрат (мінус амортизація) на голову основного стада або умовну голову. За аналогією із землеробством можуть бути побудовані й інші часткові показники інтенсивності тваринництва. Усі перераховані показники

характеризують досягнутий рівень інтенсивності та процес інтенсифікації.

Однак характеристика має умовний характер, тому що нарощування вкладень може відбуватися й на старій технічній основі, до повного насичення виробництва засобами інтенсифікації. Тому ці показники слід доповнити системою показників, що характеризують процес інтенсифікації,

а саме: коефіцієнт технічної прогресивності; коефіцієнт модернізації виробничих засобів; структура якості молока, що реалізується; продукції, що відповідає вищим світовим стандартам; частку витрат на обладнання в загальному обсязі капіталовкладень; частка капіталовкладень на реконструкцію й переозброєння виробництва у загальному їх обсязі; питомі капіталовкладення на одиницю введеної виробничої потужності.

У сільськогосподарських підприємствах, що спеціалізуються на виробництві продукції молочного скотарства, найважливішим елементом для одержання прибутку є велика рогата худоба. Від стану тварин у продуктивному стаді залежить забезпеченість підприємства головними товарними продуктами: молоком, м'ясом і молодняком. Підвищення економічної ефективності виробництва потрібно оцінювати не лише економією затрат праці та засобів виробництва, але і суспільних ресурсів, у

вигляді капітальних вкладень у виробничі засоби для підвищення продуктивності сільського господарства та продуктивності праці. Зазначимо, що ефективність виробництва продукції буде вищою, якщо за однакових темпів зростання продуктивності суспільної праці витрачається менше додаткових вкладень у виробничі засоби або знижується фондомісткість [5, 6].

Отже, показники ефективності інтенсифікації взаємопов'язані та взаємозумовлені. Однак на практиці можуть бути суперечливі значення цих показників. Наприклад, при підвищенні виходу молока та його якості, продуктивності праці собівартість його може не знизитися, а й навіть підвищитись. Однак це ще не свідчить про неефективність інтенсифікації.

РОЗДІЛ 2. Організація та економічна ефективність виробництва продукція скотарства

2.1. Біокліматичні та економічні умови розвитку виробництва м'яса великої рогатої худоби досліджуваного підприємства

Клімат тут помірно-континентальний. Весняні заморозки в повітрі закінчуються у третій декаді квітня, осінні починаються в кінці вересня на початку жовтня. Тут основним ґрунтовим покривом є чорноземи різного ступеня вилучення і опідзолені темно-сірі ґрунти. Спеціалізація сільського господарства – це переважний розвиток одного або кількох видів продукції в окремих регіонах, підприємства чи їх підрозділах. Вся сутність затрат живої праці і матеріальних засобів на виробництво і реалізацію продукції становить витрати підприємства. Собівартість – це грошовий вираз поточних витрат підприємства на виробництво і реалізацію одиниці продукції. Її обчислюють як відношення витрат підприємства до обсягу виробленої продукції. Для покращення своїх виробничо-економічних показників необхідно: підвищувати урожайність культур і продуктивність тварин; знижувати трудомісткість виробничих процесів та підвищувати продуктивність праці за рахунок використання досконаліших механізмів; автоматизації виробничих процесів, застосування прогресивних форм організації оплати праці; широко використовувати досягнення науково-технічного прогресу, який здійснюється у двох напрямках (матеріально-технічному і організаційно-економічному); удосконалювати розміщення, поглиблювати спеціалізацію і концентрацію виробництва; знижувати матеріаломісткість та економити всі види виробничих ресурсів, заощаджувати на різних ділянках виробництва протягом усього виробничого процесу.

Створення всебічного розвинутого високопродуктивного сільського господарства вимагає відповідного рівня розвитку матеріально-технічної бази, яка є найважливішою складовою частиною продуктивних сил і має багатогранне значення в розвитку агропромислового виробництва. Матеріально-технічна база сільського господарства - це сукупність засобів і

предметів праці, які використовуються в сільськогосподарському виробництві. Вона включає речові елементи продуктивних сил галузі і створює відповідні матеріальні умови виробництва сільськогосподарської продукції.

На сучасному етапі матеріально-технічна база сільського господарства представлена великим машинним виробництвом, яке базується на електрифікації і широкому використанні досягнень науково-технічного прогресу. У складі матеріально-технічної бази першорядну роль відіграють засоби виробництва. Ці елементи матеріально-технічної бази складають енергетичні ресурси сільського господарства. Силлові машини безпосередньо не впливають на предмети праці, але їх роль у розвитку продуктивних сил сільського господарства надзвичайно велика. Сільськогосподарські машини і знаряддя, обладнання тваринницьких ферм і механізми для приготування кормів, інші робочі машини, які застосовуються в сільському господарстві, електромережі, водопроводи підвищують продуктивність праці. Силлові і робочі механізми являються основою виконання всіх робіт у рослинництві і тваринництві, а також у галузях первинної переробки і транспортування сільськогосподарської продукції; виробничі приміщення, будівлі та споруди, транспортні засоби і шляхи; продуктивна худоба; корми, насадки, органічні і мінеральні добрива, засоби хімізації рослинництва і тваринництва, а також інші засоби виробництва в сільському господарстві.

Усі ці складові матеріально-технічної бази – засоби і предмети праці, які використовуються в сільськогосподарському виробництві. Основними з них є механічні засоби праці, які становлять матеріальну основу збільшення виробництва продукції і підвищення продуктивності праці. Важлива роль у зміцненні матеріально-технічної бази господарства належить землі.

Структура матеріально-технічної бази сільського господарства вдосконалюватиметься, зокрема у напрямі збільшення використання високопродуктивних сортів рослин і порід тварин, мінеральних і органічних добрив, високопоживних кормів і кормових добавок тощо.

Матеріально-технічна база сільського господарства має речові і структурні особливості, зумовлені відмінностями в технології виробництва, різним поєднанням природних і технічних факторів. Найважливішою

складовою частиною матеріально-технічної бази є земля – головний засіб сільськогосподарського виробництва. Лише за цих умов можна забезпечити

ефективне використання інших засобів виробництва в сільському господарстві, зокрема машин і обладнання, виробничих приміщень і споруд, продуктивної худоби і кормів, насіння і добрив. Матеріально-технічна база

сільського господарства значно залежить від природних умов і

характеризується зональними особливостями сільськогосподарського виробництва. Матеріально-технічна база сільського господарства

формується і розвивається з урахуванням сезонного характеру виробництва.

Невід'ємною складовою частиною матеріально-технічної бази сільського

господарства є живі організми – продуктивна і робоча худоба, молодняк тварин, багаторічні насадження тощо.

В сільськогосподарському виробництві тісно переплітаються економічні і біологічні організми і істотно впливають на ефективність

використання всіх інших засобів виробництва. Складовою частиною

матеріально-технічної бази є засоби виробництва, які створюються безпосередньо в сільському господарстві. Навіть за високим рівнем

оснащеності сільського господарства засоби промислового виробництва, але

нестачі або низькій якості засобів виробництва, відтворювальних у сільському господарстві, продуктивність рослинництва і тваринництва

знижуватиметься.

Основні фонди – це ті засоби виробництва, які беруть участь у процесі виробництва багато разів, зберігаючи натурально - речовину форму, а свою

вартість на створюваний продукт переносять частинами. Оборотні фонди –

це така частина засобів виробництва, які повністю споживаються протягом одного виробничого циклу, втрачають натурально-речову форму і повністю

переносять свою вартість на створюваний продукт. Фондозабезпеченість

підприємства це вартість основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення, що припадає на 100 га сільськогосподарських угідь. Фондозброєність праці – це вартість основних

виробничих фондів сільськогосподарського призначення з розрахунку на одного середньорічного працівника. Економічна ефективність використання

основних виробничих показників характеризується системою показників, основними з яких є: фондівдача; фондомісткість; норма прибутку.

Фондовіддача – це вартість валової продукції з розрахунку на 1 грн.

Фондомісткість – це вартість основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення з розрахунку на 1 грн.

Головним і незамінним ресурсом сільськогосподарського виробництва була й залишається земля. Земельні ресурси, які характеризуються площею та

рівнем родючості земельних ділянок, обумовлюють кінцеві результати процесу виробництва, рівнем ефективності використання інших складових

ресурсного потенціалу.

Так, площа сільськогосподарських угідь скоротилася на 94,5 га, або на 11,63%, а ріллі – на 93,2 га, або на 15,32%. Незначне зменшення площ під

сінокоси, на 6,6 га, на 3,98%. Збільшення площ спостерігається тільки під пасовища на 5,3 га, або на 13,87%, що тісно пов'язано із профільною галуззю

тваринництва – м'ясним скотарством.

Таблиця 2.1.

Структура сільськогосподарських угідь господарства

Види угідь	2019		2020		2021		2021 р. в % в 2019 р.
	га	%	га	%	га	%	
Всього с.-г. угідь	812,4	100,0	782,5	100,0	717,9	100,0	88,37
З них: рілля	608,4	74,89	587,2	75,04	515,2	71,76	84,68
Сінокоси	165,8	20,41	159,2	20,35	159,2	22,18	96,02
Пасовища	38,2	4,70	36,1	4,61	43,5	6,06	113,87

В структурі посівних площ сільськогосподарських культур найбільшу питому вагу займають зернові (кукурудза на зерно, ячмінь) та зернобобові. Серед технічних культур головною є соняшник, посівні площі протягом аналізованого періоду мають тенденцію до збільшення.

В господарстві 45% усієї площі с.-г. угідь займає кормова група, площа посівів на протязі аналізованого періоду залишалася незмінною. В господарстві в цю групу в основному включені наступні культури: силосна кукурудза та багаторічні злакові трави.

У сільському господарстві результат виробництва залежить від багатьох факторів, кожен з яких в тій чи іншій мірі впливає на виробничий процес. Крім ґрунтових і кліматичних умов, до основних ресурсів галузі відносяться засоби виробництва. Їх склад і структура в поєднанні з раціональним використанням визначають рівень капітальної забезпеченості економіки, який формує кінцевий результат виробництва.

Підвищення ефективності виробництва вимагає формування необхідного рівня капітальної забезпеченості, а також оптимальної структури як виробничих, так і невиробничих фондів.

Важливим елементом ресурсного потенціалу сільського господарства є робоча сила, що дозволяє виробляти сільськогосподарську продукцію, раціональне співвідношення якої забезпечує високий рівень ефективності.

Чисельність працівників фермерських господарств за аналізований період скоротилася на 4,8%, в основному у сфері рослинництва. Причиною стало рішення ферми відмовитися від вирощування овочів у відкритому ґрунті, і в 2021 році овочеві культури були виключені з посівних площ.

Зі зміною земельних відносин, справедливості і безпеки праці в економіці змінилися і результати виробничої діяльності: виробництво валової продукції, валовий дохід і прибуток.

Таблиця 2.2.
Структура грошових надходжень від реалізації в ЦАФ „Срчки”

	2020 р.		2021 р.		2021 р. в % до 2020 р.
	тис.грн.	%	Тис.грн.	%	
Рослинництво:					
- зернові та зернобобові всього	729,6	67,6	824,3	60,33	113
- соняшник	286,3	26,5	450,8	20,79	157,3
- овочі відкритого ґрунту	55,5	5,1	-	-	-
- інша продукція	7,6	0,3	4,0	0,77	52,6
Разом по рослинництву	1079,0	85,9	1275,1	81,88	118,6
Тваринництво:					
- велика рогата худоба	150,2	12,0	181,8	13,54	120,6
- інша продукція тваринництва	26,7	2,1	29,4	1,92	115,7
Разом по тваринництву	176,9	14,1	211,2	18,2	119,8
Всього	1255,9	100	1486,3	100	118,5

За даними таблиці 2, можна побачити, що загалом виручка збільшилася на 52,19%. В структурі найбільшу питому вагу, зокрема в рослинництві займають зернові та зернобобові у 2020 р. – 36,09%, у 2021 р. – 60,33%, в тваринництві – ВРХ, у 2020 р. – 43,79%, а у 2021 р. 13,54%. Можемо сказати, що за два роки дохід від реалізації зернових та зернобобових збільшився у 2 рази, соняшнику у 3 рази порівняно з 2020 роком. В цілому, протягом 2021 року, виручка від реалізації продукції рослинництва збільшилася у двічі, а в тваринництві спостерігається тенденція до зменшення виручки на 46,52%.

Важливим фактором, який обумовлює рівень використання виробничих ресурсів та ефективного виробництва, є спеціалізація, яка тісно пов'язана з галузевою структурою сільськогосподарських підприємств. Правильне поєднання галузей землеробства і тваринництва – основний фактор раціонального ведення господарства, ефективного використання земельних, матеріальних і трудових ресурсів. Головна умова економічно доцільного поєднання тваринництва з землеробством полягає в організації достатньо

великих за розміром виробництв провідної і додаткових галузей тваринництва з застосуванням сучасної техніки і прогресивних форм кооперації та поділу праці.

Спеціалізація характеризується переважно виробництвом одного або декількох видів продукції, тісно пов'язана з концентрацією виробництва, з зосередженням певних ресурсів в господарстві. Тому, в кінцевому рахунку, спеціалізація пов'язана з раціональним забезпеченням виробничими ресурсами і, в свою чергу, відображає рівень забезпеченості цими ресурсами та рівень їх використання. В нашому господарстві на основі таблиці 2 спеціалізація – зернова з розвиненим скотарством. Скотарство має м'ясний напрямок.

2.2. Структура та спеціалізація скотарства та рівень виробництва яловичини

В загальному обсязі споживання м'яса та м'ясних продуктів, яловичина та вироби з неї займають значну частину. В Україні висока питома вага яловичини та телятини в загальному об'ємі споживання м'яса (39,2%).

Попит на м'ясо і м'ясні продукти в значній мірі залежить від рівня доходів населення. Багато досліджень підтверджують, що зі зростанням доходів споживачів збільшується попит на високоякісні товари, до яких відносяться і м'ясні продукти.

Однак навіть при зростанні реальних середніх доходів населення, що відбувається в Україні наразі, споживання м'яса не зростає через знижену покупельну спроможність, на яку впливають високі темпи зростання цін на м'ясо та м'ясопродукти. У зв'язку з цим населення в основному обирає продукти рослинного походження.

Перспективи у виробництві яловичини тісно пов'язані із ситуацією на ринку кінцевої м'ясної продукції в рамках агропромислового комплексу, який піддається впливу динаміки попиту. Завдяки саме попиту на м'ясо та м'ясні

вироби відбувається розвиток виробництва яловичини. Попит на м'ясну сировину є вторинним та залежить від попиту на кінцевий продукт у м'ясній галузі. З іншого боку, сільськогосподарські підприємства, що займаються виробництвом яловичини, регулюють свою діяльність враховуючи ситуацію на ринках ресурсів, таких як племінна худоба, кормові ресурси, ветеринарні препарати та інші матеріальні засоби промислового виробництва.

Унаслідок ряду об'єктивних і суб'єктивних факторів, деякі нормативно-правові акти функціонують не в повному обсязі та вимагають перегляду або трактування з урахуванням сучасної аграрної політики.

Основними серед цих факторів є існування мораторію на купівлю-продаж землі та обмежена купівельна спроможність населення України.

Перший фактор ускладнює можливість прогнозування економічної ситуації до 2020 року. Тим не менш, на підставі світового досвіду можна передбачати довгострокову тенденцію відсування найбільш екстенсивних галузей від міст, де виробництво може бути ефективним, навіть за високою орендною платою. Вирощування свіжої яловичини та молока в найближньому майбутньому може конкурувати, зокрема, завдяки їх близькості до споживачів, що дозволить зберегти їхню якість.

Другий фактор вимагає орієнтації виробництва яловичини на експорт, що потребує ретельної державної аграрної політики.

Розрахунки свідчать, що для забезпечення населення яловичиною необхідно збільшити виробництво на 25-40%. Цей результат можна досягти лише шляхом підвищення продуктивності м'ясної породи і відгодівельного скоту. Також виникає необхідність забезпечити інші регіони України та створити потенціал для експорту.

У зв'язку з цим, інвестування в сільськогосподарські підприємства стає вельми актуальним. На цих підприємствах доцільно впроваджувати організаційно-економічні заходи, які зміцнять фінансову стійкість і створять можливості для залучення кредитних ресурсів. У випадку фінансової

недолікості підприємство може розглядати механізми фінансового відновлення або банкрутства.

Необхідно узгодити, що в економічних відносинах власність на землю та інші засоби виробництва має бути приватною. Україна може зробити це ефективним шляхом сприяння великим товарним господарствам.

На сучасному етапі, підвищення продуктивності виробництва яловичини, так само як і інших сільськогосподарських продуктів, може бути досягнуто за допомогою організаційних факторів, які не вимагають значних капіталовкладень, таких як поглиблення спеціалізації, кооперація, інтеграція, розвиток міжрегіональних і міжгалузевих зв'язків та впровадження інноваційних програм.

Реалізація цих факторів можлива за нових організаційно-правових рамках. Сучасний етап реформування вимагає створення внутрішньогосподарських відносин, що базуються на чіткому захисті прав власників майна і землі. Це може сприяти організаційно-виробничій реструктуризації підприємств, яка ґрунтується на спеціалізації, кооперації та оптимальній концентрації галузей.

Удосконалення виробничої структури через спеціалізацію важливе не лише для скорочення витрат, але й для зниження роздрібних цін на сільськогосподарську продукцію, що має значення в умовах обмеженого зростання реальних доходів населення. Спеціалізація може збільшити продуктивність праці на 2,1-2,5 рази і знизити собівартість на 1,3-1,5 рази.

У сільському господарстві скотарство є важливою галуззю. Вартість продукції тваринництва становить велику частину загальної вартості товарної продукції сільськогосподарських підприємств. Спеціалізація в скотарстві визначається головним видом продукції, який виробляється на підприємстві, чи то молоко, чи м'ясо. Напрями розвитку скотарства визначаються залежно від видів і співвідношення товарної продукції.

Інтеграція скотарства через спеціалізацію та кооперацію стає актуальною завдяки внесенню науково-технічних досягнень і промислових

методів у сільське господарство. Це дозволяє формувати різні типи скотарських підприємств на основі спеціалізації та оптимальної концентрації галузей.

Молочні господарства-репродуктори активно займаються скотарством, спеціалізуючись на інтенсивному виробництві молока та вирощуванні телят до 10-20 днів віку, іноді навіть до 3-6 місяців. Ці господарства зазвичай розташовані недалеко від великих міст та промислових центрів. У стаді таких господарств корови становлять до 60-70% індивідуумів і навіть більше. З метою максимального використання кормових ресурсів для виробництва основної продукції, вони вдосконалюють технології, що використовуються на молочних фермах і зацікавлені в реалізації не тільки ремонтного, а й ремонтного молодняка раннього віку іншим господарствам з різними виробничими спеціалізаціями. Ремонт і оновлення стада проводяться за рахунок нетелей, які були вирощені в спеціалізованих господарствах або на власному підприємстві.

Спеціалізовані господарства, які вирощують ремонтний молодняк, зазвичай працюють з нетелями віком 5-6 місяців або корів-первісток віком від 2 до 4 місяців лактації.

Спеціалізовані господарства, що займаються дорощуванням нетелей до 8-14 місяців, після чого їх продаж, використовують міжгосподарську кооперацію.

Також існують спеціалізовані господарства, які проводять інтенсивну заключну відгодівлю худоби. Вони відгодовують молодняк, який прийшов з господарств дорощування, протягом 3-6 місяців, використовуючи власні корми або відходи переробної промисловості. У регіонах з благоприємним кліматом заключну відгодівлю худоби можна проводити на відкритих пасовищах.

Комплекси для інтенсивного вирощування та годівлі молодняка великої рогатої худоби (ВРХ) від 10-20 днів до 13 місяців створюються, як правило, в

передмістях. Молоду худобу для вирощування та годівлі зазвичай постачають з молочних ферм.

Спеціалізовані господарства, що займаються вирощуванням і годівлею м'ясних порід худоби з використанням грубих і соковитих кормів в районах з великою кількістю природних пасовищ, утримують молодь до 18 місяців, а іноді й більше. Поповнення стада корів відбувається завдяки їхньому власному розмноженню.

Спеціалізовані підприємства, що спеціалізуються на вирощуванні племінних бичків, називаються "Елевери" і, зазвичай, створюються при зональних селекційно-племінних станціях.

Крім передічених видів скотарства, в країні існує широка мережа племінних заводів і репродукторів. Така внутрішньогалузева спеціалізація дозволяє організовувати молочні, м'ясні, племінні та репродукторні господарства і акцентувати увагу на вирішенні важливих проблем, використовуючи досягнення науки і техніки.

Інтенсифікація сільського господарства та створення високопродуктивних пасовищ сприяють зміцненню кормової бази і підвищенню виробництва основної продукції. Проте у більшості господарств, що спеціалізуються на виробництві продукції скотарства, ця галузь поєднується з іншими, визначаючи організаційні технологічні зв'язки між ними та попитом ринку.

Тваринницькі підприємства можуть мати спеціалізовані або змішані ферми. Досвід показує, що найбільш ефективно використовуються засоби виробництва та робоча сила на спеціалізованих фермах. Тому великі підприємства створюють лише спеціалізовані ферми, розміри яких визначаються кількістю худоби, яка утримується в одному місці, а також обсягами виробництва валової продукції в натуральному і вартісному виразі.

Науково-дослідні заклади, на основі вивчення типових господарств, розробили рекомендації щодо оптимальних розмірів ферм і комплексів для виробництва продукції скотарства. Наприклад, для північно-західних районів

Полісся рекомендується мінімум 200-400 корів на молочній фермі, для лісостепової зони - 600-800 корів, а для південних регіонів України - від 800 до 1200 голів корів.

При розв'язанні цього питання слід враховувати конкретні умови, так щоб при збільшенні масштабів комплексу або ферми економія від зниження внутрішньо-фермерських витрат перевищувала зростання транспортних витрат.

В кожному конкретному випадку при обґрунтуванні розміру ферми важливо враховувати місце розташування земельних угідь, стан кормової бази, транспортні умови та інші фактори. При обґрунтуванні оптимальних розмірів, як уже було сказано, використовуються наступні методи: статистичний, монографічний, варіантний і розрахунковий-конструктивний.

Оптимальний варіант може бути обраний в залежності від розміру підприємства. Проте варіанти можуть значно відрізнятися за обсягами витрат. Тому варто вибрати оптимальний варіант з мінімальними витратами.

У галузі скотарства оптимальний розмір виробничої потужності, зазвичай, визначається за допомогою побудови розмірних рядів виробничих потужностей, які розраховуються за принципом кратності мінімальної потужності.

Для ефективного відтворення стада та збільшення виробництва продукції скотарства важлива структура стада. Збільшення питомої ваги корів в стаді сприяє підвищенню товарності скотарства, зростанню виробництва молока і яловичини. Від частки корів в стаді залежить валовий і товарний вихід продукції, інтенсивність відтворення і обертання поголів'я. Структура стада великої рогатої худоби тісно пов'язана із спеціалізацією господарства.

В останні роки в Україні відзначається різке зменшення поголів'я худоби, зниження їхньої продуктивності.

Ефективна організація відтворення стада вимагає чіткого розрахунку щорічного обороту, планової динаміки всіх статевовікових груп та проведення племінної роботи. Організація обороту стада тісно пов'язана з племінною

роботою, так як вона включає в себе підбір, парування, вирощування тварин, відбір, заміну і т. д.

Прискорення процесу відтворення стада може бути значно поліпшено шляхом регулювання строків першого парування телиць. Статева готовність телиць настає набагато раніше, ніж допустимий для виробництва вік першого парування, і цей вік головним чином залежить від розвитку молодих телиць, їхньої живої ваги і годівлі, яку вони отримують, а також від умов утримання.

Вік, в якому рекомендується парувати телиць, встановлюється індивідуально для кожного господарства з урахуванням розвитку тварин та їх породності, але це не повинно відбуватися раніше, ніж у віці 16-18 місяців та досягнення ними живої ваги 290-340 кілограмів. Оптимальний вік для першого отелення для молочних порід становить 25-29 місяців, для порід комбінованої продуктивності - 27-30 місяців.

Перехід до промислових методів виробництва в скотарстві ставить більше вимог до структури стада. У великих, високо механізованих комплексах і фермах важко забезпечити індивідуальний догляд за тваринами, тому важливо створювати однорідні за продуктивністю і фізіологічними характеристиками стада корів, а також ремонтного і відгодівельного поголів'я.

Це потребує високої організації зоотехнічної роботи, уважного вирощування ремонтного молодняка і розумного відбору та підбору худоби, а також ефективного контролю за харчуванням і утриманням.

Впровадження індустріальних методів також супроводжується більш інтенсивним використанням тварин. Однак для досягнення покращених результатів важливо вести відбір і вибракування непридатних до відтворення та низькопродуктивних поголів'я, які не відповідають сучасній технології.

Важливим елементом в організації відтворення є тривалість сухостійного періоду та сервіс-період. Тривалість сухостійного періоду встановлюється індивідуально, але в середньому становить 45-60 днів. Необхідно уникати затримок у паруванні корів після отелення, так як це підвищує яловість та зменшує виробництво молока. Тому важливо

забезпечити належне годування, виявлення корів у стані охоти та штучне осіменіння.

Також важливим фактором в організації відтворення стада є структура стада, яка відображає процес відтворення та забезпечує його рівномірний ріст та розвиток. Рівномірний розподіл отелень має переваги перед сезонними отелями, так як це забезпечує більш ритмічне надходження яловичини і сприяє однаковому завантаженню переробних підприємств та постачанню населення продукцією протягом року.

Розрахунки показують, що оптимальною для ПАФ „Єрчики”

Попільнянського району є така структура стада великої рогатої худоби, в якій корови займають 40-45%. Розглянемо плановий оборот стада, в структурі якого є 45% корів (табл.3).

Таблиця 2.3

Плановий оборот стада при 45 корів

Статеві-вікові групи	Кількість голів на початок року	Надходження				Вибуття			Кількість голів на кінець року
		Приплід	Переведення з молочних груп	Разом	Переведення у старші групи	Реалізація	Разом		
Корови	45	-	6	6	-	6	6	45	
Нетелі	6	-	15	15	6	9	15	6	
Телиці до 2 років	7	-	-	-	6	1	7	-	
Телиці старші 1 року	25	-	-	-	9	9	18	7	
Бички і кастрати від 1 до 2 років	17	-	-	-	-	17	17	-	
Телята до 1 року	-	49	-	49	-	7	7	42	
РАЗОМ	100	49	21	70	21	49	70	100	

Розрахунки, представлені в таблиці, свідчать про стабільне відтворення стада. З 13,3% відмов корів можна виділити 30% загальної кількості корів у вигляді ремонтних телиць, які вже мають більше 1 року та нетелей. Така

структура стада не лише сприяє успішному відтворенню маточного стада, але й дозволяє реалізовувати значну кількість телиць іншим господарствам або населенню.

При такій структурі стада передбачається наявність 17% бичків і кастратів, яких можна відгодовувати та реалізовувати як м'ясо після нагулу.

Також невелика частка телят, народжених в поточному році (14,3%), може бути використана на плем'я або для виробництва м'яса.

У структурі стада важливо враховувати показник питомої ваги корів і ремонтного стада, оскільки продаж молодняку віком 3-9 місяців у листопаді-грудні не є економічно доцільним. Якщо немає можливості передати їх на рост у інші господарства, краще залишити цей молодняк до літа майбутнього року і реалізувати його як м'ясо.

Зі збільшенням кількості корів у стаді прискорюється оборот тварин, збільшується активність у всіх вікових та статевих групах молодняку. Це дозволяє скоротити період вирощування ремонтного молодняку та зменшити строки нагулу та відгодівлі, що призводить до зниження витрат на їх утримання та розвиток.

Залежність підвищення продуктивності тварин від якості годівлі та умов утримання надзвичайно важлива. Тварини найкращих порід не зможуть розкрити свій генетичний потенціал при обмеженому доступі до кормів та поганих умовах утримання. При несприятливих умовах навіть менш продуктивні породи можуть виявитися більш життєздатними та пристосованими до таких умов. Тому підвищення м'ясної продуктивності великої рогатої худоби можливе лише за умови поліпшення умов годівлі та утримання, а також використання генетичного потенціалу тварин.

Один із важливих напрямків селекційної роботи у вирощуванні м'ясної худоби - це використання спеціалізованих плідників м'ясних порід у молочному скотарстві. Посаднання швидкого росту, раннього дозрівання та високої м'ясної продуктивності м'ясних порід із меншою продуктивністю

молочних порід може призвести до отримання потомства з високою м'ясною продуктивністю та якісним м'ясом.

Дослідження та виробничі дані свідчать, що правильне схрещування порід у віці 15-18 місяців може призвести до отримання молодняка, який перевищує за живою масою та масою туш материнську худобу на 10-20%.

Водночас витрати на вирощування одного центнера приросту живої маси скорочуються на 8-15%.

В Україні почали працювати над створенням м'ясного напрямку у вирощуванні великої рогатої худоби з 1964 року. Ця робота проводилася шляхом схрещування корів різних порід, зокрема сірої української та симентальської порід з бугаями шаролецької та кіанської порід. Науковими інститутами було вивчено багато варіантів схрещування корів і телиць, що вивчають вітчизняні породи з бугаями 15 спеціалізованих м'ясних порід.

Незважаючи на наявність необхідного генофонду та наукової бази, розвиток м'ясного скотарства в Україні залишається обмеженим, і зараз м'ясне поголів'я становить близько 0,6% від загального поголів'я великої рогатої худоби.

Для успішного розвитку м'ясного скотарства важливо забезпечити достатню кількість луків та пасовищ, при цьому раціонально використовувати природні ресурси. На одного працівника повинно припадати 100 голів великої рогатої худоби. М'ясне скотарство впливає також на розвиток конярства та вівчарства.

Ураховуючи, що основним продуктом м'ясних корів є телята, вся технологія м'ясного фермерства спрямована на отримання 100 телят від 100 корів протягом року. Для досягнення цієї мети можуть використовуватися різні методи, включаючи гормональну стимуляцію.

Симентальська порода може бути використана в господарстві як комбінована, молочно-м'ясна порода. З основним стадом доїти корів і отримувати молоко, а бичків відгодовувати і продавати як м'ясо, отримуючи тварини великої маси. Симентали є досить популярними в Україні наразі.

М'ясне скотарство має свої переваги та недоліки, включаючи повільний оборот капіталу та тривалий час до отримання прибутку.

2.3. Економічна ефективність виробництва м'яса великої рогатої худоби та фактори її формування

Економічна ефективність виробництва яловичини, як і сільського господарства загалом, відображає результативність та якість господарювання.

Загальною мірою ефективності є співвідношення між результатами виробництва та витратами на їх досягнення. Ефективність має різні вияви, через різноманітність діяльності та ресурсів.

В умовах ринкових відносин, коли споживач вимагає певного обсягу продукції для задоволення своїх потреб, важливим є виробництво цього обсягу продукції з мінімальними витратами. Різниця між ринковою ціною та витратами на виробництво одиниці продукції помножена на обсяг продукції визначає прибуток від даної діяльності.

Собівартість 1 ц приросту живої маси є ключовим показником економічної ефективності виробництва яловичини, що вказує на рівень використання всіх ресурсів галузі для одиниці продукції. Оскільки худоба реалізується живою масою, важливим є також показник собівартості 1 ц живої маси великої рогатої худоби, який разом із ціною продукції визначає прибутковість виробництва.

У господарстві ПАФ "Єрчики" в Попільнянському районі виробництво яловичини в період з 2019 по 2021 роки супроводжувалося зниженням ефективності, як показано в таблиці 4. Продуктивність худоби зменшилася, зросли витрати на корми на одиницю приросту живої маси на 45,8%, а також витрати на працю, які подвоїлися. Собівартість 1 ц живої маси зросла швидше, ніж ціна продукції, що призвело до збитковості виробництва яловичини.

Однак після 2021 року спостерігається тенденція до зниження рівня збитковості.

Таблиця 2.4

Економічна ефективність виробництва яловичини в ПАФ „Єрчики”
Попільнянського району

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Поголів'я рогатої великої худоби, гол.	180,0	240,0	270,0
Одержано валового приросту живої маси в рік, ц	335,1	595,6	798,1
Середньодобовий приріст 1 гол. худоби на вирощуванні та відгодівлі, г	510	680	810
Затрати на 1 ц приросту:			
- кормів, ц кор.одн.	12,8	11,2	9,8
- праці, люд.-год.	67,3	63,4	61,5
Отримано приросту живої маси, кг на:			
- 1 ц кор.одн.	7,8	8,9	10,2
- 1 люд.-год.	1,4	1,5	1,6
Собівартість 1 ц приросту живої маси, грн.	980	1200	1720
Собівартість 1 ц живої маси, грн.	875	1058	1618
Ціна реалізації 1 ц живої маси, грн.	1050	1380	1800
Рівень рентабельності, збитковості (-), %	17,8	15	4,6

Під час аналізу періоду з 2019 року помітно спостерігається кілька значущих тенденцій у секторі вирощування худоби та м'ясного скотарства в Україні. Зокрема, відзначається певний ріст продуктивності тварин у вирощуванні і відгодівлі, а також зниження кормомісткості приросту живої маси на 12%. Одночасно відбулося незначне зменшення продуктивності праці на 7,7%. Варто відзначити, що собівартість одного центнера приросту живої маси значно зросла на 68,1% у порівнянні з попередніми роками. Головною причиною цього є зростання вартості спожитих ресурсів.

В результаті таких змін, рівень збитковості у вирощуванні худоби для м'яса зросла з 40,7% до 57,5%. Зниження економічної ефективності виробництва м'яса обумовлене переважно низьким рівнем використання головного ресурсу галузі - тварин. Особливо це стосується чорно-рябої породи великої рогатої худоби, яка є основною у цій галузі і має високі відгодівельні характеристики. Проте, у реальних умовах ферм сільськогосподарських підприємств середньодобовий приріст живої маси може бути нижчим, ніж очікувалося, через обмежені ресурси і погіршену якість їжі.

Для підвищення ефективності виробництва яловичини важливо зосередитися на збільшенні продуктивності тварин. Дані показують, що при збільшенні середньодобового приросту живої маси однієї голови худоби, віддача кормів і праці також зростає. Зменшуються витрати кормів і трудомісткість, що призводить до підвищення окупності кормів та продуктивності праці. Такий підхід може допомогти зменшити собівартість виробництва яловичини і підвищити ефективність виробництва.

Отже, підвищення продуктивності та збільшення ефективності виробництва яловичини в Україні вимагає пріоритетного уваги до покращення умов годівлі та догляду за тваринами, підвищення якості кормів, а також більш балансового використання виробничих ресурсів.

В результаті проведених досліджень встановлено, що при вирощуванні бичків на м'ясо у раціоні, який містить 35-40% зернофуражу, можна здійснити оптимізацію, замінивши 40-50% зернофуражу сухою люцерновою січкою. Ця техніка забезпечує подвоєння затрат зерна на один кілограм приросту, сприяє зростанню енергії росту і дозволяє досягти середньодобових приростів живої маси в діапазоні від 836 до 906 грамів при витратах 8,3-9,1 центнерів кормів на 1 центнер приросту.

За допомогою ефективного використання кормів, які витрачаються понад нормативи в господарстві, можливо отримати додатковий приріст живої маси великої рогатої худоби приблизно на 100 тисяч центнерів. Проте

важливо, щоб ці корми були збалансовані за всіма поживними елементами, і якість їх зберігання відповідала вимогам технології.

В сучасних умовах, наряду з фізичною масою, важливо враховувати і якість кормів, оцінювати їх за вмістом кормових одиниць, сухої речовини і перетравного протеїну. Це може вимагати додаткових зусиль та ресурсів для обліку, але такий підхід допомагає досягти науково обгрунтованої годівлі тварин і раціонального використання кормів.

Трудові ресурси є важливим чинником у виробництві яловичини, оскільки вони впливають на ефективність використання біологічного потенціалу тварин та інших ресурсів. Низький рівень механізації і автоматизації виробничих процесів у сільському господарстві призводить до великої кількості ручних операцій, що може підвищувати собівартість продукції. Таким чином, забезпеченість трудовими ресурсами та їхній рівень кваліфікації грають важливу роль у виробництві яловичини.

Спеціалізація господарств також впливає на економічну ефективність виробництва яловичини, оскільки концентрація ресурсів у певному напрямку може підвищити виробничий обсяг і питому вагу в структурі грошових надходжень. Проте необхідно враховувати, що виробництво яловичини може піддатися впливу різних факторів, таких як зміни в поголів'ї та продуктивності худоби.

Отже, для підвищення ефективності виробництва яловичини в Україні необхідно ретельно аналізувати всі аспекти та враховувати якість кормів, трудові ресурси та спеціалізацію господарств.

Таблиця 2.5

Структура собівартості 1 ц приросту живої маси худоби в ПАФ „Срчки”

Показники	2019	2020	2021
Середньорічний приріст живої маси 1 голови худоби, ц	1,86	2,48	2,95
Затрати на 1 голову:			
Праця, люд.год.	125	118	95
Оплата людино-години, грн	4	12	14
Корми, ц к.од.	19,1	23,6	25,6
Вартість 1 ц к.од., грн.	85	125	145
Витрати на утримання основних засобів, грн.	50	65	98
Роботи і послуги, грн.	78	254	450
Інші основні витрати, грн.	55,63	77,64	125
Витрати по обслуговуванню виробництва і управлінню, грн.	56,53	71,20	85
Всього витрат, грн.	902	1065	1570
Вартість побічної продукції	78	135	150
Собівартість 1 ц приросту живої маси	980	1200	1720

Згідно з даними, наведеними у таблиці 5, можна відзначити, що протягом періоду з 2019 по 2021 рік собівартість одного центнера приросту живої маси великої рогатої худоби зростає на 740 гривень. Основними факторами, які вплинули на цей ріст, були збільшення вартості кормів, а також зростання витрат на утримання основних засобів, вартості робіт і послуг, витрат на обслуговування виробництва та управління.

Отже, можна зробити висновок, що ці чинники стали головними причинами збільшення собівартості приросту живої маси худоби в господарстві.

Економічна ефективність виробництва яловичини значною мірою визначається на ринку через попит, пропозицію та ціни. Зменшення обсягу

виробництва та реалізації яловичини може пояснюватися переважно низьким рівнем рентабельності галузі, а в останні роки - її збитковістю. Підвищення рівня рентабельності виробництва м'яса великої рогатої худоби є важливим для переходу галузі на самофінансування та самокупність, що є необхідними в умовах ринкових відносин.

Серед резервів для підвищення рентабельності виробництва яловичини, нарівні з раціональним використанням ресурсів, важливою є реалізація цінних аспектів: якість яловичини, строк її реалізації, вгодованість тварин тощо.

Якісні показники мають важливе значення, оскільки вони впливають на збільшення обсягів продукції яловичини та можуть призводити до додаткових прибутків при її реалізації. Вони також визначають загальну поживну цінність м'яса та можуть сприяти зниженню трудомісткості виробництва та підвищенню його рентабельності.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3. Удосконалення організації виробництва яловичини та шляхи покращення економічного стану

3.1. Удосконалення організації виробництва скотарства та кормової бази

Скотарство є ключовою галуззю в галузі тваринництва, з важливим національним значенням у забезпеченні населення цінними харчовими продуктами, такими як молоко, яловичина і телятина. Велика рогата худоба становить основу м'ясної продукції, при цьому яловичина і телятина складають приблизно 53% м'ясного балансу України.

Скотарство має свої специфічні особливості. Основною є використання великої кількості грубих і соковитих кормів, що часто вимагає наявності природних пасовищ. У регіонах з великими земельними ресурсами і сприятливим кліматом виробництво відбувається з меншими витратами. Тут навіть екстенсивне ведення скотарства, зокрема м'ясного, може призводити до високої ефективності.

Однією з основних особливостей скотарства є велика капіталоемність.

Це пояснюється технічними особливостями галузі та високою вартістю худоби як засобу виробництва. Виробництво вимагає спеціальних споруд, кормів і інших ресурсів. Витрати на капітальні вкладення можуть варіюватися в залежності від галузевої спеціалізації - молочне скотарство може бути більш капіталоемним в порівнянні з м'ясним скотарством.

Відгодівлю великої рогатої худоби організовують за умови наявності доступних кормів, переважно природних, і продуктів харчування. М'ясне скотарство розвивається у господарствах, спеціалізованих на відгодівлі та рості великої рогатої худоби.

На обсяг виробництва м'яса впливає вік молодняка та його маса. Тому інтенсивна відгодівля є ключовим способом підвищення виробництва яловичини. Вона сприяє підвищенню добового приросту ваги, зменшенню

витрат на корми, ефективнішому використанню приміщень і обладнання, зниженню собівартості продукції і поліпшенню якості м'яса.

Інтенсифікація виробництва м'яса вимагає посилення кормової бази, використання інтенсивних технологій і спеціалізації в галузі. Важливо досягти взаємовигідних відносин між спеціалізованими підприємствами і господарствами, що постачають відгодівельний молодняк.

Ефективність скотарства великою мірою залежить від створення належних умов праці, раціональної організації та матеріального стимулювання працівників.

Розвиток ринку яловичини від виробника до споживача залежить від балансу розвитку різних галузей виробництва, вдосконалення економічних методів управління і забезпечення раціональних цінових взаємовідносин між галузями промисловості, сільського господарства та переробними підприємствами.

Розвиток скотарства та його економічна ефективність залежать від ефективного використання потенціалу тварин, що визначається умовами їх утримання. У цьому контексті, важливими факторами є кількість і якість кормів. Система годівлі різних груп худоби повинна бути науково обґрунтованою та відповідати умовам кормовиробництва та завданням кожного господарства в галузі скотарства. Ця система повинна враховувати не лише наявність достатньої кількості кормів, але й їх збалансованість за поживними речовинами, а також мати економічне обґрунтування вибору методів годівлі.

Високопродуктивне стадо корів і молодняку великої рогатої худоби ефективно використовує доступні корми та забезпечує зниження собівартості продукції.

Тваринництво тісно пов'язане з природними і економічними умовами місцезнаходження господарства, які визначають різні методи утримання і годівлі тварин. Це залежить від напрямку і спеціалізації господарства.

наявності комплексних або спеціалізованих ферм, а також від використання сучасних технологій і рівня інтенсивності виробництва.

Основними показниками ефективності тваринництва є продуктивність тварин, продуктивність праці, обсяг виробництва продукції на одиницю площі землі та одиницю виробничих фондів, рівень капітальних вкладень і річні витрати на працю і кошти на одну голову тварини та гектар сільськогосподарських угідь, собівартість та рентабельність виробленої продукції.

Важливим аспектом раціональної організації відтворення стада є своєчасне парування ремонтних телиць і забезпечення найбільш ефективного віку першого стелення корів. Також важливо забезпечити оптимальну тривалість високо інтенсивного використання маточного поголів'я і підвищити плодючість маток.

Своєчасне парування і переведення ремонтного молодняку в основне стадо є ключовим для підвищення виробництва яловичини. Окрім того, важливим елементом є організація структури стада, яка впливає на склад, кількість і якість продукції. Своєчасне і раціональне парування та відтворення стада визначають ефективність виробництва.

Для збільшення виробництва яловичини важливо вдосконалити породну структуру та використовувати помісі між породами. Також важливо враховувати якість і конкурентоспроможність продукції.

Загальна собівартість виробництва яловичини складається переважно з витрат на корми і оплату праці. Тому раціональна годівля та підбір кормів можуть сприяти зниженню собівартості продукції. Підвищення рентабельності також залежить від якості і збуту продукції.

У виробництві яловичини важливо проводити маркетингову роботу і знаходити ефективніші шляхи збуту.

Продуктивність скотарства та виробництво яловичини тісно пов'язані з рівнем годівлі тварин. Збільшення витрат на корми на одну голову худоби повинно супроводжуватись, як мінімум, адекватним зростанням їх

продуктивності та зниженням собівартості одиниці продукції. Це можливо лише при наявності міцної кормової бази для скотарства. Збільшення виробництва яловичини має базуватися на раціональній організації кормовиробництва, збалансованому з потребами галузі та підвищенні рівня годівлі худоби м'ясного напрямку високоякісними кормами та оптимізації вартості корму на одиницю продукції.

Збільшення виробництва м'ясних ресурсів у скотарстві визначається ступенем інтенсифікації кормовиробництва та збільшенням вирощування кормів з усіх видів сільськогосподарських угідь, таких як сіно, сінаж, зелена маса, коренеплоди, силос тощо. Ці корми становлять значну частину раціону для відгодівельної худоби, приблизно 75-80%. Тому, важливим завданням є збільшення виходу кормових одиниць з 1 гектара сільськогосподарських угідь шляхом підвищення врожайності сіяних кормових культур, використання нових сортів і вдосконалення методів кормовиробництва.

Корми є не лише головним ресурсом у скотарстві для виробництва яловичини, але й складають найбільший питомий вага у виробничих витратах. Тобто, вони визначають ефективність виробництва яловичини в економічному плані. Вартість кормів включає дві складові: кількість витрачених кормів та вартість 1 центнера кормових одиниць. Кількість кормів на одну голову худоби м'ясного напрямку визначає вартість кормів на 1 центнер приросту живої маси тварини.

Перша складова, а саме витрати на корми на одиницю продукції, залежить від доступності кормів, їх харчової цінності, технології підготовки та подачі. Тому головним завданням є забезпечення високої якості годівлі тварин, покращення якості кормів, балансування раціонів та інших аспектів годівлі.

Другою важливою складовою для підвищення економічної ефективності виробництва яловичини є зменшення вартості кормів, тобто зниження витрат на 1 центнер кормових одиниць. У досліджувальному господарстві цей показник варіюється від 9,85 до 21,60 гривень на 1 центнер кормових одиниць,

що свідчить про значну варіабельність у розцінках. Зростання витрат на 1 центнер кормових одиниць призводить до збільшення питомої ваги затрат на корми в структурі витрат на 1 центнер приросту живої маси тварини. Таким чином, ефективність виробництва яловичини в значній мірі залежить від вартості кормів та їх якості.

Таблиця 3.1
Вплив собівартості 1 ц кормових одиниць на економічну ефективність виробництва яловичини, (2200 грн)

Показники	Варіанти господарства за собівартістю 1 ц кормових одиниць, грн.				В середньому
	1	2	3	4	
Собівартість 1 ц к.од., грн.	115	125	135	145	130
Вартість кормів на 1 ц приросту живої маси худоби, грн.	862.5	1000	1215	1377	1113
Питома вага вартості кормів в собівартості 1 ц приросту живої маси худоби, %	47.8	52.6	56.5	54.8	51,6
Собівартість 1 ц приросту, грн.	1800	1900	2150	2200	2019
Рівень рентабельності (-), %	22,2	15,7	2,3	0	10,05

Отже, для досягнення зниження собівартості яловичини та зроблення виробництва прибутковим, потрібно сконцентрувати зусилля на двох напрямках: здешевленні кормів та збільшенні їх виробництва.

Однак, в нинішніх умовах багато сільськогосподарських підприємств мають обмежені можливості придбання необхідної кількості пального, мінеральних добрив та сільськогосподарської техніки для збирання кормів. Це призвело до скорочення посівних площ під кормові культури та різкого падіння їх врожайності.

3.2. Оперативне визначення нормативної собівартості як мінімально-допустимої ціни реалізації продукції

Кожен виробник сільськогосподарської продукції повинен ретельно аналізувати, що слід виробляти не на основі того, що можливо виготовити, а на тому, що може бути прибутковим на ринку. Отже, важливо:

1. Вивчити кон'юнктуру ринків сільськогосподарської продукції та продовольства, де планується реалізація продукції, і визначити рівень попиту на конкретні продукти.

2. Розглянути можливість зниження витрат на виробництво високоякісної продукції шляхом ефективного використання робочої сили, земельних ресурсів та виробничих активів.

3. Визначити нормативну собівартість продукції, а також витрати на її зберігання та транспортування до місця продажу чи можливо для подальшої переробки.

4. Розрахувати можливі економічні результати для різних варіантів структури та обсягу виробництва, каналів збуту та вибрати найбільш оптимальний для свого підприємства.

Отже, для сільськогосподарських виробників важливо самостійно розраховувати нормативну собівартість конкретної продукції і порівнювати її з ринковими цінами.

Для оперативного визначення нормативних витрат на виробництво різних видів сільськогосподарської продукції важливо враховувати технологічні особливості та ресурси, що використовуються виробництвом. Це включає витрати на працю, матеріали, паливе, транспортування та інші. Урахування цих показників дозволяє визначити загальні витрати виробництва на одиницю продукції.

Сплата внесків на соціальні заходи визначається відповідно до чинного законодавства і розраховується від витрат на оплату праці.

Таблиця 3.2

№ п/п	Продукція тваринництва
1.	Оплата праці (пряма і непряма)
2.	Відрахування на соціальні заходи
3.	Корми (без паливо-масляних матеріалів)
4.	Засоби захисту тварин
5.	Паливо-масляні матеріали, в т.ч. в кормах
6.	Електроенергія
7.	Амортизація
8.	Поточний ремонт основних засобів
9.	Плата за оренду майна
10.	Інші матеріальні витрати
11.	Плата за користування позичками банків
12.	Страхові платежі
13.	Витрати на побічну продукцію (вираховуються)
14.	Витрати на збут

Розрахунок вартості кормів базується на фактично використаних кормах, враховуючи структуру, витрати на одиницю продукції або на одну голову тварин, враховуючи їх продуктивність, вік і вартість кормів, включаючи власне виробництво і витрати на транспортування кормів з поля на місце зберігання, а також придбані корми за цінами покупки. Витрати на приготування кормів у кормоцехах і кормокухнях також враховуються.

Витрати на засоби захисту тварин визначаються на основі реальної кількості їх використання за цінами покупки. Якщо засоби захисту були придбані за іноземною валютою, їх вартість конвертується в гривні за діючим на момент розрахунку курсом обміну.

Витрати на пальне та мастильні матеріали враховуються за цінами покупки відповідно до норм використання, які визначаються згідно з технологією виробництва, з урахуванням продуктивності тварин.

Витрати на споживання електроенергії обчислюються на основі фактичного споживання та вартості кВт-год за діючими тарифами.

Витрати на поточний ремонт основних засобів розподіляються пропорційно обробленій площі або обсягу виконаних робіт.

Оплата за оренду майна, включаючи пайові фонди майна, визначається у відповідності до угод на оренду, укладених між власниками майна і

орендарем. Плата за оренду земельних ділянок розподіляється на гектари орендованих земельних ділянок.

Інші матеріальні витрати включають витрати, пов'язані з виробництвом конкретної продукції, які не враховані у попередніх категоріях. Ці витрати визначаються відповідно до видів тварин.

Вартість матеріальних ресурсів, робіт і послуг, пов'язаних з нормативними витратами на виробництво основних видів продукції, обчислюється в цінах реалізації цих видів продукції, як вказано в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Розрахунок нормативної собівартості як мінімально допустимої ціни тонни великої рогатої худоби

№ п/п	Статті витрат	Витрати на тонну продукції		Структура виробничих витрат, %
		у натуральному виразі	у вартісному виразі, грн.	
1.	Оплата праці (пряма і непрямая) люд.-год.	457.0	7312.0	21.3
2.	Відрахування на соціальні заходи	x	2339.4	6.8
3.	Корми (без пального), т корм.од.	9.5	13375	38.9
4.	Засоби захисту тварин	x	480	0.13
5.	Паливно-мастильні матеріали, кг	150	3150	9.2
	у т.ч. в кормах	100	2100	6.1
6.	Електроенергія, кВт-год.	360	547.8	1.6
7.	Амортизація (без кормовиробництва)	x	485.8	1.4
8.	Поточний ремонт (без кормовиробництва)	x	694.3	1.7
9.	Інші матеріальні витрати	x	425.0	1.3
10.	Проценти за короткотермінові позики (%)	-	-	-
11.	Страхові платежі (без кормовиробництва)	-	-	-
12.	Виробничі витрати, всього (виробнича собівартість)	x	4967,8	100,0
13.	Витрати на побічну продукцію (врахов.)	x	150	X
14.	Витрати по реалізації	x	100	X
15.	Мовна собівартість товарної продукції в заліковій вазі	x	28580	X
16.	Мінімально допустима ціна	x	34295	

В розрахунках прийнято:

1. Продуктивність худоби, г (кг).....1050
2. Середньомісячна оплата праці, грн.....3072
3. Оплата 1 люд.-год., грн.....16

4. Вартість тонни кормів (з урахуванням орендної плати), грн./Т т.к.од.....	1450
у тому числі без паливо-масляних матеріалів.....	1399
5. Середня вартість центнера паливо-мастильних матеріалів (франко-господарство без ПДВ), грн.....	2100
6. Вартість засобів захисту тварин, виходячи з курсу гривні до долара США, грн.	45
7. Вартість 1 кВт-год., коп.....	1572

Розрахунки базуються на загальних національних нормативах витрат на одиницю продукції у натуральному виразі. Однак на регіональному рівні та в конкретних підприємствах важливо враховувати фактичні або передбачувані

витрати на одиницю продукції у натуральному та грошовому виразі, які склалися відповідно до умов конкретного підприємства на момент розрахунку.

Важливо відзначити, що оперативний розрахунок нормативної собівартості повинен бути проведений самим товаровиробником з метою максимально точного визначення ціни реалізації своєї продукції. Від цього розрахунку залежить об'єктивна оцінка товару на ринку і, в кінцевому підсумку, фінансовий стан підприємства.

3.3. Економічна ефективність виробництва яловичини в перспективі

Розміщення та спеціалізація виробництва м'яса великої рогатої худоби у відповідності до природно-економічних зон та окремих регіонів обумовлені впливом комплексу взаємопов'язаних чинників, з яких природні умови відіграють важливу роль. Вони не лише сприяють розвитку скотарства, але і формують так звану природну продуктивність праці.

Серед природних факторів, велике значення має якість земельних угідь, їх структура та ступінь використання для вирощування кормів, рельєф місцевості, зволоженість земель, склад і продуктивність природних кормових угідь. Виробництво яловичини на великій мірі базується на використанні

доступних природних кормів рослинного походження. Однак корми, одержувані з природних сіножатей і пасовищ, навіть з урахуванням побічної продукції рослинництва, не завжди можуть забезпечити повноцінне годівля худоби.

Наявність в окремих господарствах значних площ луків та пасовищ створює лише необхідні передумови для організації міцної кормової бази, заснованої на поєднанні виробництва кормів на природних угіддях і власного виробництва кормів. Шляхом максимального використання всіх джерел кормів можливо забезпечити необхідні кормові ресурси для розвитку виробництва яловичини.

З економічних чинників, які впливають на розміщення та спеціалізацію виробництва яловичини, найважливішими є розвиток промисловості та зростання міського населення. Розвиток транспорту та виробництво холодильного обладнання також відіграють суттєву роль. Наявність ефективних транспортних мереж та сучасних засобів транспорту дозволяє зменшити витрати на транспортування худоби для забою, а добре організоване холодильне обладнання гарантує збереження якості м'яса при перевезенні на великі відстані.

Рівень виробництва яловичини та його економічна ефективність визначаються динамікою поголів'я молодняка та дорослої худоби на годівлі, щільністю вирощування на одиницю земельної площі та продуктивністю тварин. Розвиток скотарства залежить від природно-економічних умов та державної аграрної політики, яка спрямована на підтримку виробництва м'яса та яловичини. За останні десятиліття два перші напрями, а саме молочне і м'ясно-молочне виробництво, стали пріоритетними.

Важливою особливістю виробництва яловичини є залежність цього процесу від якості племінних властивостей маточного стада, умов годівлі та утримання молодняка на годівлі. При виробництві яловичини основними об'єктами господарської діяльності є молодняк і дорослі тварини на годівлі, які відносяться до оборотних засобів виробництва. Таким чином,

результативність використання відгодівельного стада, а також інших оборотних і основних засобів залежить від швидкості обороту м'ясного поголів'я і інтенсивності його вирощування та годівлі.

Виробництво яловичини базується на використанні молодняку віком 16-24 місяці, питома вага яких у загальному поголів'ї становить близько 70%, решта - це вибракування корів та бугаїв.

Отже, основна стратегія виробництва яловичини полягає у інтенсивному вирощуванні молодняку великої рогатої худоби, яке дозволяє максимально використовувати їхню енергію для росту, прискорювати оборот засобів та підвищувати коефіцієнт використання тваринницьких споруд. Більш того, інтенсивний ріст молодняку вимагає менше кормів на приріст живої маси, ніж в дорослої худоби. Для досягнення однакової маси бичка у віці 2,5 роки потрібно витратити 50 центнерів кормів на одну голову. У той час як для досягнення такої ж маси у 18 місяців достатньо витратити 32 центнери кормів на одну голову, а в 15 місяців - всього 26 центнерів на одну голову. Тобто витрати кормів на один центнер приросту скоту становлять відповідно 11,7 і 5,5 центнерів.

Таблиця 3.9

Поголів'я та показники ефективності виробництва яловичини

Показники	2021 р.	План 2024 р.	Персп. 2026 р.	2026 р. до 2021 р., %
Середньорічне поголів'я великої рогатої худоби, всього, голів	270	315	350	129
Одержано валового приросту живої маси на 1 гол. в рік, кг	295.6	346.7	383.2	130
Середньодобовий приріст, г	810	950	1050	129
Валовий приріст живої маси, ц	798.1	1092.2	1341.2	168
Ціна реалізації, грн.ц	1800	3200	3400	188
Собівартість 1 ц, грн.	1720	2400	2450	142
На 1 ц приросту:				
- затрати праці, люд.-год.	61,5	58,0	48,3	78,5
- Затрати кормів, ц.кор.одн.	11.2	9.8	9.5	84
Рівень рентабельності, (збитковості) %	4.6	33.3	38.7	*

Аналіз таблиці 9 показує, що поголів'я м'ясної худоби збільшилося на 37,14% протягом розглянутого періоду. Валовий приріст живої маси зрос на 60,8%, а середньодобовий приріст збільшився на 60,78%. Також відзначається збільшення валового річного приросту в господарстві на 20,49%.

Господарство перебуває в процесі реорганізації та змін у структурі управління, обираючи інтенсивний шлях у розвитку виробництва яловичини.

Загалом, аналіз даних таблиці свідчить про позитивні зрушення в виробництві яловичини. Ціна реалізації зросла на 47,2%, у той час як собівартість збільшилася лише на 6,54%. Рентабельність виробництва яловичини в ПАФ "Срчки" підвищилася на 53,48% за розглянутий період, свідчати про рентабельність цього виду діяльності в господарстві.

Виробництво яловичини тісно пов'язане з поновленням стада. Високий вихід молодняку народження та до 16-18 місяців забезпечує більше телят для відгодівлі і більший обсяг яловичини.

Для подолання яловості корів важливо поліпшити умови їх годівлі і утримання, виправити недоліки в організації та реорганізації стада. Порушення в годівлі корів, особливо у період тільності та після отелення, може призвести до погіршення ефективності осіменіння та народження слабкого молодняку.

Зниження концентрації у скотарстві обумовлене економічними чинниками, включаючи лібералізацію цін, диспаритет цін на сільське господарство та промислову продукцію, відсутність державної підтримки для розвитку скотарства, низький рівень оборотних коштів, погіршення якості кормів та матеріально-технічної бази, та інші фактори. Виробництво яловичини вимагає значних матеріальних і фінансових ресурсів, яких не вистачає наразі.

Для підвищення ефективності виробництва яловичини необхідно сприяти розвитку приватної власності та приватного господарювання, забезпечувати підтримку і створювати сприятливі умови для сільськогосподарських товаровиробників. Ефективність виробництва також

залежить від системи утримання тварин та їхньої годівлі, включаючи безприв'язний, прив'язний та комбінований способи.

Загалом, ефективність виробництва яловичини визначається рядом показників, включаючи продуктивність тварин, затрати праці та кормів, ціну реалізації, прибуток і рентабельність виробництва. Для досягнення високої

ефективності виробництва, необхідно покращувати умови утримання та годівлі тварин та створювати сприятливі умови для сільськогосподарських товаровиробників.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Сучасний стан виробництва яловичини характеризується зменшенням обсягів виробництва та значним зниженням ефективності. У

бакалаврській роботі розглянуті основні чинники, які призвели до цих явищ у галузі і робиться висновок, що вирішення цієї проблеми полягає в активізації комплексу взаємопов'язаних макро- і мікроекономічних заходів.

Дослідження показало, що протягом досліджуваного періоду з 2019 по 2021 роки поголів'я великої рогатої худоби збільшилося на 21%, що призвело до позитивних результатів в ефективності виробництва яловичини.

У господарстві виробництво яловичини було супроводжується підвищенням ефективності. Зросла продуктивність худоби, а витрати корів на одиницю приросту живої маси знизилися. Хоча собівартість 1 центнера живої маси зросла, вона не збільшилася значно, що також сприяло підвищенню ефективності виробництва яловичини.

Під час аналізу періоду з 2019 року було виявлено певне підвищення продуктивності худоби та зниження кормомісткості приросту живої маси на 10,9%. Водночас ефективність використання праці також підвищилася.

Аналіз тенденцій показників економічної ефективності виробництва яловичини показує, що з підвищенням продуктивності худоби спостерігається зростання всіх показників ефективності.

Основу виробництва яловичини в господарстві становлять корови.

Розрахунки вказують на оптимальний показник поголів'я корів у стаді від 40 до 45%. Для досягнення добової продуктивності худоби м'ясного напрямку на рівні 800-1000 грамів, необхідно вирощувати 48 центнерів кормових одиниць з гектара сільськогосподарських угідь і підвищити рівень годівлі для середньорічної голови до 32 центнерів кормових одиниць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуцул Т.А. Ефективність та перспективи розвитку молочного скотарства в Україні / Т.А. Гуцул // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2011. — Вип. 1. — С. 40—46.
2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підруч. — 2-ге вид., доп. і пер. / В.Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с.
3. Лазаревич А.П. Шляхи підвищення ефективності виробництва молока / А. П. Лазаревич // Вісник аграрної науки. — 2011. — № 2. — С. 23—25.
4. Мертенс В.П. Економіка сільського господарства / В.П. Мертенс, В.І. Мацибора, Л. Ф. Жигало та ін.; за ред. В.П. Мертенса. — К.: "Урожай", 1995. — 288 с.
5. Сучкова Н. В. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції тваринництва / Н.В. Сучкова // Економічний форум. 2019. — № 2. — С. 98—102.
6. В.Радько, І.Свиноус, Методичні підходи до визначення ефективності інтенсифікації молочного скотарства - http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2015/12.pdf
7. Указ Президента України „Про заходи щодо стабілізації ситуації на споживчому ринку і розвитку тваринництва у 2001-2002 р.р.” від 17.02.01 р. №100/2001.
8. Указ Президента України „Про заходи щодо прискорення розвитку аграрного ринку” від 8 серпня 2002 р.
9. Азизов С.П., Ильчук Н.М., Стопник В.А. Совершенствование экономических отношений и форм хозяйствования в сельском хозяйстве. К.: НАУ, 1996. — 186.
10. Амбросев В.Я., Маревич Т.Г. Формування конкурентоспроможності реформованих господарств // Економіка АПК. -1999. - №4. С.14-16.

11. Андреевич І.І. Проблеми підвищення ефективності виробництва яловичини // Науковий вісник Національного аграрного університету. - К., 2000. Вип. 23. - С. 82-85.

12. Глущенко Д. Організаційно-економічні основи підвищення ефективності кормо виробництва // Тваринництво України. - 2000. - №9. - С. 13-15

13. Гуревич М. Економіка в умовах переходу до ринкових відносин // Економіка України. - 1996. - №3. - С. 64-68.

14. Дем'яненко С.І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві. - К.: КНЕУ, 1998. - 264 с.

15. Економіка сільського господарства / П.П.Руснак, В.В.Жебка, М.М.Рудий, А.А.Чалий; за ред. П.П.Руснак. - К.: Урожай, 1998. - 320 с.

16. Кандиба В.Н. Актуальные проблемы и приоритетные направления развития науки о кормлении сельскохозяйственных животных

17. Козир В.С. Формування м'ясної продуктивності великої рогатої худоби. - К.: Урожай, 1992. - 128 с.

18. Лукинов І.І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя). - К.: Інститут економіки НАН України, 1997. - 456 с.

19. Малік М.Й. Організаційні аспекти аграрної реформи в Україні // Економіка АПК. - 1998. - №1. - С. 62-64.

20. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах. / За ред. проф. С.П.Азізова. - К.: ІАЕ, 2001. - 834 с.

21. Організація сільськогосподарського виробництва. / За ред. Г.С.Тарасенка та ін. - К.: ФАДА, ЛТД, 2000. - 446 с.

22. Пасхавер Б. Аграрне ціноутворення в умовах кризи // Економіка України. - 1999. - №7. - С. 67-76.

23. Ціни, витрати, прибутки агро виробництва та інфраструктура продовольчих ринків. За ред. О.М.Шпичака. - К.: ІАЕ, 2000, 585 с.

24. Шпичак О.М. Ціноутворення та інфраструктура формування ринкових відносин в АПК // Економіка АПК. - 1999. - №1. - С. 44-47.

25. Шпичак О.М. Теоретичні основи еквівалентного обміну в агропромисловому комплексі // Економіка АПК. -2000. -№9. -С. 3-10.

26. Бурик А.Ф. Ефективність функціонування та перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств на регіональному рівні: монографія / А.Ф. Бурик, А.О. Харенко. –Умань: СПД Сочінський, 2009. –265 с.

27. Бурик А.Ф. Планування діяльності підприємства: навч. посіб. / А.Ф. Бурик, О.М. Світовий, О.Г. Мачушенко та інші. –К.: Центр навчальної літератури, 2020. –260 с.

28. Дем'яненко С.І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві. Підручник / С.І. Дем'яненко. –К.: КНЕУ, 1998. –264 с.

29. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

30. Кропивко М.Ф. Кластерний підхід до управління сільським розвитком / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. –2008. –№ 5. –С. 57.

31. Михасюк І.Р. Розвиток приватних агроформувань у західному регіоні

32. України // Стратегія розвитку АПК. –2000. –№13. –С. 90-96.

33. Шебанів В.С. Інноваційна діяльність: сутність, значення, проблеми розвитку та найважливіші напрямки їх вирішення

34. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність: закон України від 17.06.2004 р. № 1807-IV // Урядовий кур'єр. -2004. -№ 168. -8 вересня

35. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва на період до 2015 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.05.2019 р. № 303-р. // Урядовий кур'єр. -2019. -№ 122. -12 липня.

36. Про фермерське господарство : закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV // Урядовий кур'єр. –2003 р. –№159. –28 серпня

37. Розвиток саморегулювання та самоорганізації в АПК України (проблемна записка) / [Ю.Є. Луненко,

38. М.Й. Малік, М.Ф. Кропивко та ін.]; за ред. Ю.О. Дуненка та М.Ф. Кропивка. - К.: ННЦ ІАЕ, 2021. - С.4

39. Віноусдова А.Ф. Організація і ефективність виробництва продукції скотарства в умовах різних форм господарювання. - М.: Колос, 1994.

40. Гасанова А.Т. Резерви збільшення виробництва м'яса і м'ясопереробних продуктів. - М.: Агропромиздат, 1994

41. Євлоєв Я. Ефективність сучасних форм організації сільськогосподарського виробництва // Міжнародний сільськогосподарський журнал, 2003, № 3.

42. Єгоров М. Основа ефективного тваринництва - племінна робота / АПК: економіка, управління, 2000, № 10.

43. Кібкало Л.В., Галкіна Л.С., Анненікова Н.Є. Шляхи підвищення м'ясної продуктивності // Молочне і м'ясне скотарство, 1999, № 5.

44. Літунів І. Сміронова М. Підвищення ефективності та конкурентоспроможності виробництва м'яса великої рогатої худоби // АПК: економіка, управління, 2005, № 8.

45. Азізов С. П. Деякі питання організації та підвищення ефективності тваринництва / С. П. Азізов // Економіка АПК – 2011. – №4 – С.12-15.

46. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / [Ю. П. Воскобійник, О. Г. Шпикуляк, А.В. Тіней та ін.]; за ред. Ю. П. Воскобійника, О. Г. Шпикуляка. - К. : ННЦ ІАЕ, 2010. - 343 с.

47. Гапусенко Ю. Я. Світові тенденції та перспективи виробництва м'яса великої рогатої худоби в Україні у контексті забезпечення продовольчої безпеки держави / Ю. Гапусенко, Ю.В. Кернаск // АгроІнКом. – 2007. – №11. – С. 54-59.

48. Гачкова В. В. Розвиток тваринництва в Україні через призму збалансованого використання ринку зерна / В.В. Гачкова // Науковий вісник НТДУ України. - 2010. – Вип. 20.8. – С. 137-143.

49 Почукалін А. Є. Селекційний процес у м'ясному скотарстві //

Розведення і генетика тварин / А.Є. Почукалін // - 2010. №44. - С. 161-164.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України